

Dagvattenparken – Estetiska värden i en teknisk anläggning

Illustration framsida: Mimmi Borselius och Kristina Eriksson 2012.

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet, Fakulteten för naturresurser och lantbruksvetenskap
Institutionen för stad och land, avdelningen för landskapsarkitektur
EX0499 Projekt i landskapsarkitektur, 2012, 15 hp på landskapsarkitektprogrammet, Uppsala
Nivå: Grundnivå G2E
© Mimmi Borselius och Kristina Eriksson
Titel: Dagvattenparken – Estetiska värden i en teknisk anläggning
Engelsk titel: Storm Water Treatment – Designing Aesthetic Values in a Technical Site
Nyckelord: dagvattendamm, estetik, gestaltning, sinnlig upplevelse, teknisk anläggning
Handledare: Hildegun Nilsson Varhelyi, SLU, Institutionen för stad och land
Examinator: Ulla Myhr, SLU, Institutionen för stad och land
Online publication of this work: <http://epsilon.slu.se/>

Sammandrag

Landskapsarkitekter har möjlighet att genom gestaltning främja estetiska värden i tekniska anläggningar och kan på så vis ge dessa anläggningar mervärden utöver deras tekniska funktion.

Detta kandidatarbete omfattar ett gestaltungsförslag för en planerad dagvattendammanläggning i Hudiksvall. Vi ville med gestaltningen skapa en plats som inte bara uppfyller tekniska behov utan också blir attraktiv för människor att besöka genom att erbjuda estetiska värden och upplevelser.

Metoden för vårt arbete innefattade platsbesök, inventering, möten med representanter från Hudiksvalls kommun, analys, gestaltungsarbete samt litteraturundersökningar. Genom litteraturen undersökte vi betydelsen av begreppet estetik utifrån Simon Bell och Ian H. Thompsons teorier. Under arbetet läste vi också Patrik Grahn för att få inblick i hans teorier kring naturens förmåga att ge rekreation. Vi fördjupade oss även i Kevin Lynchs analysmetod. Litteraturen blev också en hjälp för att hitta lämpliga växter till gestaltningen samt exempel på internationellt och nationellt kända tekniska anläggningar uppmärksammade för sina estetiska värden.

Gestaltungsförslaget fick namnet Dagvattenparken och utformades för att bjuda in människor i anläggningen samt erbjuda estetiska upplevelser och attraktiva uppehållsplatser. Genom gestaltungsiden kombinerades hårda material från hamnen och kajen med informella naturlika växtvolymmer. Utformningen anpassades vidare efter förutsättningar givna av Hudiksvalls kommun samt dagvattendammarnas tekniska funktioner.

Estetik som begrepp har många betydelser och tolkningsmöjligheter och är därför problematiskt men också intressant att diskutera. Estiska upplevelser kan förklaras som sinnliga upplevelser. Sådana upplevelser kan tillföras en plats så att den bli mer attraktiv att vistas i. Estetiska upplevelser kan vidare funger som rekreativa upplevelser och är därför någonting som alla människor har ett behov av. Vidare finns inom landskapsarkitektur ett behov av att verbalisera kring formgivning samt att utöver en plats tekniska funktion framhålla estetiska värden för att skapa attraktiva platser.

Abstract

Landscape architects have the opportunity to improve aesthetic values in technical constructions through their design, and in this way give these sites additional values beyond their technical use. This bachelor thesis comprises a design project for a planned storm water construction including two ponds, in Hudiksvall, Sweden. Our aim was to investigate how this site could be given aesthetic values beyond its technical and thereby be an attractive place for people to dwell on.

The method for our work included visits in Hudiksvall, meetings with representatives from the municipality of Hudiksvall, inventory of the place, analysis with a base in the method of Kevin Lynch, design work and literature studies. The literature was used to investigate the concept of aesthetics, through the theories of Simon Bell and Ian H. Thompson. The literature studies also involved the analyses method of Lynch and an insight in Patrik Grahn's theories concerning the recreational values in nature. It was also important to us to find suitable plants for the design project and to find examples on international and national technical constructions with certain beholds of aesthetic values.

The design proposal was given the name Dagvattenparken (The Storm Water Park). A central target in the design process was to invite people to the site and offer them aesthetic experiences and attractive halts. Solid materials inspired by the harbor were mixed with informal vegetation inspired by the nature through a design concept. Further the design was also formed to respond to the conditions given by the municipality of Hudiksvall and the technical needs of the ponds.

The concept of aesthetics has many meanings and ways to be read which makes it difficult but interesting to discuss. However aesthetical experiences can be explained as experiences through the senses and those experiences can be designed into a place to make it a more attractive place to be in. Aesthetical experiences can further generate experiences of recreation and thus one can argue that it's something everyone needs. Landscape design can give technical constructions estetical values and thereby make these places attractive for people to visit.

Inledning

Landskapsarkitekter har möjlighet att gestalta platser och landskap som ger en mångfald av upplevelsevärden. I dagens samhälle med ständigt växande infrastruktur är tekniska anläggningar ett exempel på platser där landskapsarkitekter genom gestaltning får möjlighet att främja och utveckla estetiska upplevelsevärden. På så sätt kan dessa anläggningar bli attraktiva ur flera perspektiv.

Estetik är ett mångtydigt begrepp som Simon Bell (2004) och Ian H. Thompson (1999) problematiserar kring i böckerna *Elements of Visual Design in the Landscape* (2004) och *Ecology Community and Delight* (1999). Bell (2004) och Thompson (1999) behandlar i dessa böcker begreppet estetik i relation till landskapsarkitektur.

Både internationellt och nationellt finns flera exempel från de senaste åren på hur teknik och estetik kombinerats i anläggningar. Storskaliga förebilder som Ryaverket i Göteborg och The Red Ribbon Tanghe River Park i Qinhuangdao City visar hur estetiska upplevelsevärden med stor framgång främjas i tekniska anläggningar med fokus på vattenhantering. Exempelen visar hur tekniska anläggningar som erbjuder estetiska upplevelser kan få ökad användning och nya dimensioner vad gäller sociala värden. Något som är relevant i både stor och liten skala.

Hudiksvalls kommun planerar idag att anlägga ett dagvattendammsområde. Vi fick erbjudande att arbeta fram ett gestaltningsförslag för denna dagvattenanläggning så att den skulle kunna bli en attraktiv plats för människor att vara på. I analysen av platsen utgick vi från Kevin Lynchs metod för att skapa en bild av platsen och dess omgivningar. Vi ville att analys-metoden skulle hjälpa oss att ge platsen en stark förankring i miljön, vilket blev ett centralt mål för gestaltningen.

Att gestalta ett dagvattendammsområde innebar för oss inte bara ett estetiskt förhållningssätt utan också ett ekologiskt perspektiv. Förutom att området skulle göras till en attraktiv plats att vistas i var det viktigt att dammarnas reningsfunktion främjades.

Bakgrund

Med dagens föroreningar har hantering och rening av dagvatten blivit en viktig stadsplaneringsfråga för att minska utsläpp i vattendrag, sjöar och hav. Vattenreningsanläggningar i olika former anläggs i allt större utsträckning och lokal, öppen dagvattenhantering har blivit ett populärt sätt att hantera frågan¹. Passiva reningssystem, som dagvattendammar ofta är, kostar inte så mycket

1. Gustav Eriksson, miljö- och vatteningenjör, Hudiksvalls kommun, samtal den 26 mars 2012.

att anlägga och underhålla och fungerar bra för dagvattenrening då föroreningshalten inte är så hög som i exempelvis avloppsvatten². Möjligheten att skapa estetiska och pedagogiska värden är en annan positiv aspekt och dagvattendammsanläggningar anläggs ofta för att fungera som rekreationsområde³. Att lägga extra omsorg på att utforma dessa anläggningar och att förankra utformningen i omgivning och efter platsspecifika behov ser vi som möjliga utgångspunkter för att uppnå rekreativa och estetiska värden.

I Quinhuangdao City anlades 2006 The Red Ribbon Tanghe River Park ritad av Turenscape (Ruff & Stokman 2008, s. 4). I denna urbana park skapas en harmoni mellan vattenhantering, landskapsdesign och ekologi genom att naturen återskapas på ett konstfullt och lekfullt vis längs flodstranden vid Thanghe river (Ruff & Stokman 2008, ss. 29-32). När Turenscape började rita sitt förslag till parken hade flodens nedre utbredning redan börjat kanaliseras och flodbankerna hade börjat tilltäppas med betong, såsom flodstränder oftast tuktas i dagens Kina (Ruff & Stokman 2008, s. 32). Turenscares uppgift blev att stoppa denna utveckling och driva fram en förändring i allmän och politisk opinon kring hur attraktiva urbana landskap ser ut (Ruff & Stokman 2008, s. 32). Detta förde med sig att deras förslag måste vara retoriskt så väl som enkelt och övertygande (Ruff & Stokman 2008, s. 32). För att möta dessa utmaningar valde Turenscape ett minimalt förhållningssätt i sin design vars syfte var att göra ett så litet ingrepp som möjligt i naturen och dess processer (Ruff & Stokman 2008, s. 32). Istället för att tukta flodstranden lät man naturliga habitat bre ut sig och flodstrandens vilda karaktär bevarades samtidigt som parken utformades till ett attraktivt rekreationsområde för människor (Ruff & Stokman 2008, s. 35).

Ett exempel i Sverige där man valt att satsa extra på spännande arkitektur i en vattenreningsanläggning är skivfilteranläggningen Ryaverket i Göteborg som blev 2010 års vinnare av Kasper Salinpriset (Lauri 2010, ss.18-28). När nya tekniska krav ställdes på Ryaverket anlätades arkiekterna på KUB arkitekter för att ge anläggningen värden att visa upp utöver de tekniska funktionerna (Lauri 2010, s. 20). KUB formgav då Ryaverkets bassäng-anläggning med inspiration från Versailles trädgårdar och en stiliserad vattendroppe blev formen för huvudbyggnaden (Lauri 2010, s. 20). Genom transparens i arkitekturen blev även skogen utanför ett inslag i anläggningen och byggnaden är idag en anläggning med stor attraktion i sitt slag, ett ansikte utåt (Lauri 2010, ss. 25-26).

2. Gustav Eriksson, miljö- och vatteningenjör, Hudiksvalls kommun, samtal den 26 mars 2012.

3. Gustav Eriksson, miljö- och vatteningenjör, Hudiksvalls kommun, samtal den 26 mars 2012.

The Red Ribbon Tanghe River Park och Ryaverket är två aktuella arkitektoniska förebilder inom gestaltning av vattenhantering där estetiska upplevelsevärden fått en viktig roll. Att kombinera estetiska värden med sociala funktioner och tekniska lösningar kan som förslagen visar, ge platser viktiga mervärden, något som även kan efterfrågas och uppskattas i en mindre skala. Öppna dagvattendammar i stadsmiljö är ett exempel där gestaltning kan efterfrågas för att ge den tekniska anläggningen ett mervärde.

Hudiksvalls kommun planerar idag att anlägga öppna dagvattendammar och föreslår tre alternativa placeringar för anläggningen. Vårt arbete innefattar ett gestaltningsförslag till en av dessa placeringar. Utgångspunkten för oss blev att ta hänsyn till tekniska behov i form av vattenreningsfunktioner men också estetiska och rekreativa värden. Gestaltningen var dessutom tänkt att ge platsen ekologiska mervärden och växtvalet anpassades för reningsprocessen och ståndorten. Ett kandidatarbete av Malin Larsson från 2010 skrivet vid landskapsingenjörsprogrammet i Alnarp med titeln *Vegetation för öppna dagvattenanläggningar*, var till hjälp vid växtvalet i vår gestaltning.

När vi påbörjade detta kandidatarbete befann sig den fördjupade översiktsplanen för östra hamnen i Hudiksvall, där dagvattendammsanläggningen planeras, på samråd. Samrådet pågick från den 24/3 – 4/5 2012. När vi refererar till Hudiksvalls kommun 2012 är det denna samrådshandling vi utgår ifrån. Även när vi i arbetet skriver *den fördjupade översiktsplanen* syftar vi på denna samrådshandling för östra hamnen.

Syfte

Vårt syfte med detta arbete är att undersöka hur man kan gestalta en teknisk anläggning så att estetiska värden främjas och ger en rekreativ funktion.

Vi har arbetat utifrån frågeställningen hur estetiska värden kan appliceras på en vattenreningsanläggning så att den blir en attraktiv plats att vistas i. Frågeställningen konkretiseras i ett platsspecifikt gestaltningsförslag av ett dagvattendammsområde i Hudiksvall.

Avgränsningar

I problematiseringen kring begreppet estetik avgränsade vi oss till Bells och Thompsons teorier. Genom Bell (2004) och Thompson (1999) kom vi i kontakt med andra teoretiker, bland andra Rachel Kaplan och Stephen Kaplan, vars teorier vi fick användning för. I detta arbete avgränsas deras teorier till de aspekter Bell tar upp i *Elements of Visual Design in the Landscape* (2004) och Thompson i *Ecology, Community, Delight* (1999).

I analysen avgränsade vi oss till en huvudmetod med utgångspunkt i Lynchs analysmetod som beskrivs i boken

The image of the city (1960).

Arbetet beskriver inte den tekniska funktionen av en dagvattendamm. Vi tog dock hänsyn till dagvattendammarnas tekniska funktion i gestaltningen.

Vi avgränsade den illustrativa delen av gestaltningsförslaget till en illustrationsplan, en sektion och ett perspektiv.

Gestaltningförslaget begränsades till en av kommunens tre alternativa placeringar för dagvattendammar. Vi valde den västra placeringen intill hamnpromenaden då denna har förutsättningar att fungera som lättillgängligt parkområde. Läget med direkt anslutning till det attraktiva hamnområdet ger platsen möjligheten att fungera som uppehållspunkt för de som rör sig längs stråket och i hamnen. I arbetet tog vi endast upp förutsättningar för denna placering.

Vid gränsdragningen för vårt gestaltningsområde valde vi vägarna som gränser i öst och väst. I norr blir tomten där ny byggnation planeras gräns. I söder får platsen en mer obestämd gräns mot grönområdet skogskullen genom att skogen fortsätter in i gestaltningsområdet så att de kopplas samman.

Hudiksvalls kommun (2012) planerar att exploatera östra hamnen och koppla samman stadsdelen med centrala Hudiksvall. Hamnpromenaden blir en viktig länk. Platsen för dagvattendammarna gränsar direkt till hamnpromenaden och till skogskullen, i söder.

Grundplan med vänligt tillstånd: Hudiksvalls Kommun 2012.

Vårt samarbete

Arbetet utfördes i nära samarbete mellan båda författarna och innefattade dagliga arbetsmöten kring de olika momenten. Delarna i uppsatsen bollades fram och tillbaka vilket resulterade i diskussioner och gemensamma beslut. För att visa på den självständiga arbetsprocessen skrevs individuella loggböcker. Samarbetet

innebar att vi fick två skilda perspektiv på platsen då Kristina vuxit upp i Hudiksvall medan Mimmi aldrig tidigare besökt staden. Kristinas goda lokalkännedom i kontrast till Mimmis utomstående perspektiv kunde utnyttjas i analysmetoden, men i det övriga arbetet var rollerna i samarbetet mycket snarlika.

Begreppsprecisering

Estetik är ett begrepp som är svårt att precisera med en enda definition. Ordet har haft olika betydelser inom filosofi, konst och litteratur och kommer från grekiskans *aisthētikō's*, vilket kan översättas till det sinnliga eller det förnimmelbara (Nationalencyklopedin 1999). I det här arbetet betraktas estetiska upplevelser som sinnliga upplevelser tolkat utifrån Bells och Thompsons teorier vilka beskrivs mer ingående under rubriken *Resultat* och underrubriken *Litteraturundersökning* senare i arbetet. I grunden handlar den estetiska upplevelsen av landskap om hur vi med sinnena uppfattar en plats och utgör en dimension i människans tolkning av sin omgivning (Bell 2004, s. 3). Både Bell (2004) och Thompson (1999) problematiserar kring estetik som ett begrepp med flera betydelser och tolkningsmöjligheter.

Rekreation beskrivs i Svenska akademiens ordbok (2010, augusti 31) som återhämtning av krafterna, stärkande ombyte, vila, och vederkvickelse, rekreation kan också kopplas till förströelse, tidsfördriv eller (upplivande) nöjen. Dessa betydelser fanns i åtanke när vi behandlade begreppet i förhållande till Grahns text *Närhet till grönska är livskvalitet* (2003).

Informell natur är ett begrepp vi använde i förklaringen av vår gestaltningsidé. Med informell natur menade vi mjuka former i en växtdynamik där olika arter brer ut sig oregelbundet och går in i varandra.

En informell natur, med ett oregelbundet mjukt formspråk. Olika växter går in i varandra utan strikta gränser eller räta linjer.

Foto: Mimmi Borselius 2012-05-10.

Metod

Arbetet påbörjades genom platsbesök och möten med representanter från Hudiksvalls kommun. Vidare innefattade vår metod litteraturundersökningar, inventering, analys samt gestaltningsarbete och skrivande. Gestaltningen blev arbetets centrala del och litteraturundersökningarna gjordes som en bakgrund till begreppsbeskrivning, analysmetod, växtval och inspiration. Denna bakgrund tillsammans med inventering och upprättandet av ett program för området blev riktlinjer i gestaltningen. Gestaltningen innefattade även konceptutveckling och val av lämpliga växter. Gestaltningen diskuterades utifrån estetiska värden med grund i de begreppsbeskrivningar vi hämtade från Bell och Thompson. Även Lynchs och Grahns teorier kopplades till ett resonemang kring gestaltning och estetiska värden.

Litteratur

För att underbygga gestaltningsarbetet ansåg vi att det var viktigt att läsa in oss på begreppet estetik. Bell och Thompson är författare vi tidigare varit i kontakt med och vi fann deras teorier om estetik användbara i vårt arbete. Genom Bell (2004, ss. 8-9) och Thompson (1999, ss. 28-32) kom vi bland annat i kontakt med Kaplan och Kaplans teorier om attraktiva landskap.

Bell (2004) förklarar i *Elements of Visual Design in the Landscape* en rad designprinciper som visar hur landskap sätts samman och hur vi uppfattar mönster i dem.

Thompson (1999) har forskat inom landskapsarkitektur och är ursprungligen utbildad inom filosofi. I boken *Ecology Community and Delight* tar Thompson (1999) upp de tre huvudaspekter; estetiska, sociala och ekologiska ur vilka landskapsarkitektens arbete värderas.

Patrik Grahns artikel *Närhet till grönska är livskvalitet* i *Gröna Fakta* (2003) behandlar naturens rehabiliterande effekt på människan. Grahn leder ett forskningsteam på Sveriges Lantbruksuniversitet med fokus på naturens och parkers påverkan på människors livskvalitet och hälsa (Grahn 2003).

Vi läste Grahn för att senare kunna sätta de teorier han presenterar i relation till Bells och Thompsons i en diskussion kring estetiska värden i förhållande till rekreation. Vi kopplade även vårt färdiga gestaltningsförslag till de estetiska teorierna under rubrikerna *Resultat* och *Diskussion*.

Inför inventering och analys vale vi att fördjupa oss i i Lynchs analysmetod som han beskriver i *Image of the city* (1960).

I metoden kategoriseras olika element i en stad för att tydliggöra stadsbilden (Lynch 1960, s. 46). Vi valde att använda Lynchs element för att identifiera och klargöra förhållanden i området.

För att välja växter användes litteratursökningar till att hitta

lämpliga arter i förhållande till gestaltningsidé, hårdighet och ståndort. För att bestämma växter till dammarna, lämpade för dagvattenhantering använde vi oss av Veg Techs elektroniska katalog (2012) och Larssons kandidatarbete (2010). Här fanns tydliga tabeller för vattenväxters egenskaper och markprefereser. För att försäkra oss om hårdigheten i Hudiksvalls klimatzon sökte vi upp utvalda arter i *Den nya nordiska floran* (Mossberg & Stenberg, 2003) där olika arters utbredning illustreras. I valet av träd, buskar, klätterväxter och perenner utgick vi från Movium Plantarums växtdatabas (2012) samt Växtlista 1 (Lagerström 2010) och Växtlista 2 (Elg & Lagerström 2010) samt Perennkompendium (Cras, Elg, Lagerström & Wallgren 2009).

Samtal med representanter från Hudiksvalls kommun och inventering

Från Hudiksvalls kommun träffade vi Gustav Eriksson: miljö- och vatteningenjör, Jonas Rasmusson: miljöskyddsinspektör vid miljökontoret och tekniska kontoret, Kristupas Liorancas: planarkitekt och Mats Gradh: Hudiksvalls stadsarkitekt. Samtalen gav oss bakgrundsinformation om dagvattendammars funktioner som en gestaltning bör ta hänsyn till. Vi fick också en inblick i kommunens aktuella arbete med anläggning av dagvattendammars samt ta del av planer för utvecklingen av östra hamnen. Det framkom även önskemål om vad gestaltningen för dagvattendammsanläggningen i området bör förhålla sig till. Efter samtalen med kommunen besökte vi platsen och inventerade den genom att fotografera och undersöka siktlinjer, befintliga element samt väderstreck. Analysen och inventeringen gjordes parallellt. Anaylsen fick större betydelse i arbetet än inventeringen genom att analysmetoden kunde fungera för oss både som inventeringshjälp och analys. Informationen vi fick från kommunen blev ett komplement till analys och inventering.

Vår användning av Lynchs analysmetod

Platsen där dagvattendammarna planeras utgörs av ruderatmark och saknar tydliga element. Vi valde att använda oss av delar av Lynchs analysmetod för att förstå platsen i samband och relation till omgivningens element och strukturer. Vår avsikt var att identifiera viktiga förhållanden på platsen som en gestaltning skulle kunna ta hänsyn till. Lynchs syfte (1960) var däremot att göra städer mer läsbara och föreställbara. Vi applicerade Lynchs analysmetod på oss själva genom att Kristina med sin kännedom om staden fick fungera som invånare medan Mimmi fick fungera som den utomstående observatören, utan en personlig relation till staden. Med utgångspunkt i dessa roller ritade vi varsin analyskarta oberoende av varandra ute på plats. Där markerade vi Lynchs element; stråk,

gränser, områden, noder och landmärken. Dessa två analyskartor renritades och sammanställdes sedan till en gemensam analyskarta.

Utformning av programmet till Dagvattenparken

Utifrån analysen, givna förutsättningar och önskemål från kommunen samt gemensamma diskussioner utformade vi ett program som grund för gestaltningen.

När vi utformade programmet för dagvattendammsanläggningen utgick vi från att skapa en attraktiv miljö med upplevelsekvalliteter. Det blev också viktigt att ta med funktionella aspekter som skötsel, inte minst genom att skapa riktlinjer kring växtval och växtgestaltning för att svara på kommunens önskemål om en låg skötselnivå.

Formgivning

Formgivningsarbetet utgick från programmet och vi undersökte olika idéer och lösningar genom skisser och dialog. En gestaltningsidé arbetades fram som grund till gestaltningsförslaget.

Tillämpning av programmet

Genom materialval och växtgestaltning strävade vi efter en låg skötselnivå. Vi lade omsorg på att välja lämpliga växter med avsikt på ståndort, funktion och arkitektoniskt uttryck. Vi undvek även skötselkrävande gräs- och grusytor. Strikta former undveks i växtgestaltningen så att olika arter skulle kunna gå in i varandra. I gestaltningen föreslog vi vattenväxter för olika djup och skuggning av dammarna undveks. Lövfällande träd användes restriktivt i direkt anslutning till dammarna för att undvika behov av lövrensning. Gestaltningen anpassades också så att maskiner skulle komma åt dammarna.

Utöver skötsel och tekniska funktioner var det viktigt att

Dagvattenparken skulle bli estetiskt tilltalande och bjuda in besökare till exempelvis promenader, vila, upptäckter och betraktelser.

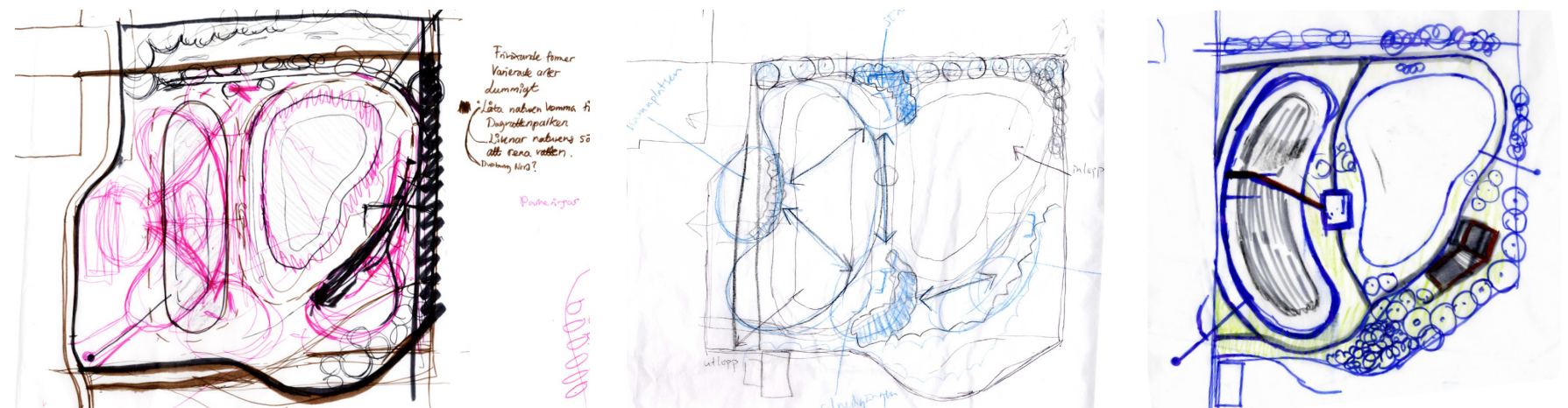
Vi arbetade med att förhålla gestaltningen till utsikten från platsen samt att bevara och utveckla upplevelsekvalliteter. Vyn mot hamnen, vattnet och stadssiluetten blev avgörande för hur element i parken orienterades i gestaltningen. Entréer till parken skapades från flera håll för att göra den lättillgänglig. För att koppla ihop parken med hamnpromenaden arbetade vi med en öppen karaktär mot hamnen med tydliga vägar in i parken. En bro utformades över den undre dammen i väster med en riktning in i parken som kan erbjuda en spännande promenad. Där dagvattendammsområdet möter hamnpromenaden ritade vi också en perennrabatt som accent för att väcka uppmärksamhet hos förbipasserande.

Vi arbetade med en diffus gräns mot skogskullen i söder där skogen fortsätter in i Dagvattenparken. Detta för att koppla samman dagvattendammsanläggningen med skogskullen till ett sammanhängande grönområde.

Skissande och konceptutveckling

Formgivningsprocessen började med att vi skissade var för sig i plan och perspektiv. Under skissandet fördes en dialog. En central fråga var hur uppehållsrum skulle gestaltas och placeras utifrån upplevelsevärden och relation till omgivningen.

I underlaget från kommunen fanns ritningar som angav läge, storlek och form för två dagvattendammars. Vi skissade fram flera olika sätt att omforma den västra dammen så att uppehållsrum skulle kunna få attraktiva lägen, även i platsens centrala delar. Vi var också ute efter en mer oregelbunden dammform än det underlaget föreslog, som skulle samspara bättre med det övriga formspråket och ge platsen en större visuell dynamik. Andra centrala ämnen var hur vägarna skulle dras och hur växter och material

Ovanstående bilder är tidiga planskisser över dagvattendammsområdet. Olika lösningar provades för att siktlinjer, kopplingar och klimatomfattigt attraktiva värden skulle tas till vara. Bland annat omformades den västra dammen, den till vänster i skisserna. Illustrationer: Mimmi Borselius och Kristina Eriksson 2012.

skulle väljas för att påverka upplevelsen av att uppehålla sig i eller röra sig genom parken.

Utifrån förutsättningarna för platsen och våra tidiga skisser fördjupade vi diskussionen kring en gestaltningsidé, ett koncept som skulle stärka upplevelsen av platsen och förankra den i omgivningen. När vi diskuterade vår gestaltningsidé utgick vi från att ge Dagvattenparken en grundstruktur med riktning mot hamnen och kajen. I formgivningen användes gestaltningsidén sedan vid val av material och formspråk genom att två miljöer, en hamnmiljö samt informell natur valdes som förebilder. Hamnmiljön användes som inspiration till strikta former och hårda material, men också för att koppla gestaltningsområdet till östra hamnen. Den informella naturen blev inspirationen till ett naturligt och oregelbundet formspråk i växtgestaltningen.

I nästa steg i formgivningsprocessen började vi skissa fram en gemensam plan för platsen med våra enskilda planer som grund. Vi bestämde vi precisa former och fördjupade diskussionen kring rumskaraktärer samt detaljer som material, växter och komposition.

Snabb perspektivskiss över den västra dagvattendammen med Hudiksvallsfjärden i bakgrunden. En bro över dammen kopplar samman hamnpromenaden med en av gestaltningens uppehållsrum. Perspektivskiss: Mimmi Borselius och Kristina Eriksson 2012.

Växtgestaltning och växtval

Växtgestaltningen var en central del i formgivningen. Val av växter och placering av de olika arterna grundades på de rumsupplevelser vi ville skapa, gestaltningsidén samt platsens ståndort och förutsättningar som växtplats. Växtgestaltningen diskuterades som ett sätt att ge platsen identitet och läsbarhet genom återkommande arter i sammanknypande element.

Med hänsyn till rumsupplevelser ville vi med vegetation skapa mindre rum, skydd i ryggen vid sittplatser, samt en dynamisk

upplevelse längs promenadvägarna. Växtgestaltningen utformades också för att bevara utblickar och en naturlig övergång från skogskullen i söder till dagvattenparken. I växtvalet undvek vi arter som beskrevs som kraftiga beståndsbildare.

För zonerna i sluttningarna runt dammarna utsågs växter med både dekorativa och vattenrenande egenskaper för att främja dammarnas tekniska och ekologiska funktion men samtidigt skapa en attraktiv parkmiljö. Växterna runt dammarna valdes ut för att tåla ett varierat vattenstånd och vi bestämde arter för respektive zon i sluttningarna; fuktzon, sumpzon, grunt vatten och djupt vatten. Här diskuterades också hur de två dammarna skulle kunna skilja sig från varandra genom variationer i växtval men också sammanlänkas genom återkommande arter. Vi valde sedan en artsammansättning utifrån blomning och dynamik med olika färger och former som kontrasterar och harmoniserar med varandra.

Presentationen

Gestaltningförslaget illustrerades i en plan, en sektion och ett perspektiv. Vi använde en kollageteknik där vi blandade fotografi och hangjorda delar som akvarellmåleri, tuschteckning och olika skrafferingar. Kollagen monterades ihop i Adobe Photoshop genom att illustrationer och fotografier lades i olika lager ovanpå varandra. Tekniken användes för att ge ett visionsartat uttryck där verkliga bilder och idéer för omformning kombinerades. Att själva illustrera delar gav en möjlighet att lättare visa hur vi tänkt och samtidigt ge bilderna en personlig prägel.

Handgjorda skrafferingar och teckningar i tusch, akvarell och färgpenna blandades med fotografi i kollageteknik. Här visas olika utklipp vi använde. Illustration: Mimmi Borselius och Kristina Eriksson 2012.

Resultat

Resultatet presenteras under fyra underrubriker:

- » Litteraturundersökning
- » Platsbeskrivning, förutsättningar och analys
- » Gestaltningförslaget – Dagvattenparken
- » Gestaltningen som svar på frågeställningen

Under de två första rubrikerna presenteras det resultat som legat till grund för gestaltningförslaget och diskussionerna av detta. Under rubriken *Gestaltningförslaget – Dagvattenparken* presenteras program, gestaltningsidé, illustrationsplan, perspektiv, sektion och växtval. Under den sista rubriken analyseras gestaltningförslaget utifrån teorier om estetik hämtade från Bell och Thompson. Här kopplas även estetiska upplevelser till rekreativa upplevelser med utgångspunkt i Grahns artikel. Läsbarhet och samstämmighet utifrån Lynchs teorier kopplas också till gestaltningförslaget samt till estetik.

Litteraturundersökning

Här presenteras resultatet av litteraturundersökningarna i de teorier Bell, Thompson, Grahns och Lynch presenterar. Dessa användes senare för att koppla gestaltningförslaget till teorierna. Resultatet av litteraturundersökningen kring växter presenteras senare i uppsatsen under rubriken *Gestaltningen – Dagvattenparken* efter underrubrikerna *Växtmaterial* och *Växtlista*.

Estetiska värden enligt Simon Bell

Bell (2004, s. 3) skriver att estetik som ämne länge har varit uppdelat och förgrenat i olika discipliner. Han skriver att den ena grenen rotar sig i en filosofisk syn på konst och natur med syfte att förstå skönheten som koncept. Den andra grenen menar han behandlar upplevelsen som mekanisk process, via synen, hjärnan och människans preferenser. Av människans sinnliga upplevelser står det visuella för 87 procent (Bell 2004, s. 3). De övriga procenten är kopplade till sinnena hörsel, känsel, lukt, smak, balans, temperatur och luftfuktighet vilka tillsammans kallas de kinestetiska sinnena (Bell 2004, s. 3).

Bell (2004, s. 4) menar att det behövs ett gemensamt ramverk i landskapssammanhang, för att klargöra förhållandena mellan de olika skolornas teorier kring estetik. Ett ramverk som kan binda samman faktorer som påverkar människans estetiska upplevelse (Bell 2004, s. 4). I *Elements of visual design in the landscape* (2004) presenterar han ett sådant ramverk. Detta ramverk är strukturerat kring två kompletterande komponenter *Means of aesthetic response* - innebörden av estetisk respons (författarnas översättning) och *Nature of aesthetic response* – karaktären av estetisk respons (författarnas översättning) (Bell 2004, s. 4).

Inom *innebörden av estetisk respons* ryms ett spektrum från en position där människan är separerad från den observerade scenen till en position där hon befinner sig i det observerade (Bell 2004, s. 5). Som observant kan människan bara vara betraktare (Bell 2004, s. 5). Då hon istället befinner sig i det observerade blir människan en aktiv deltagare i landskapet (Bell 2004, s. 5). När betraktaren är fysiskt frånskild från det observerade objektet är syn och i viss mån hörsel de enda sinnena som används (Bell 2004, s. 5). Detta sätt att se liknar Bell (2004, s. 6) vid upplevelsen vi får från en utkiksplats över en dramatisk vy, eller när vi står inför scener som möjliggör en upplevelse av naturens skönhet. De flesta människor har inte tillfället att stå inför en sådan upplevelse i det dagliga livet (Bell 2004, ss. 6-7). Bell (2004, s.7) skriver vidare att denna typ av landskapsestetik, har mycket att erbjuda betraktaren och därför inte bör undervärderas. Samtidigt menar han att nya trender förespråkar den andra änden av spektrumet, där människan inte bara är betraktare utan också blir fysisk deltagare i landskapet. Ett sådant estetiskt deltagande är ett ickestatistiskt upplevelsesätt där alla människans sinnen; både de visuella och de kinestetiska, kan användas (Bell 2004, s. 7).

Den andra komponenten i Bells ramverk, *karaktären av estetisk respons* delar Bell (2004, ss. 7-8) in i fyra aspekter; sinnena, det formbundna, det expressiva och det symboliska. Sinnena innefattar här de första intrycken medan det formbundna innefattar faktorer som behandlar komposition och visuella mönster (Bell 2004, ss. 7-8). Det expressiva innefattar hur mötet mellan tidigare upplevelser tillsammans med uppfattad information påverkar vad som verkligen upplevs i situationen (Bell 2004, ss. 7-8). Det symboliska innefattar en kulturell kontext, landskapselementens betydelse beroende på kulturella eller sociala sammanhang (Bell 2004, ss. 7-8). Bell (2004, ss. 7-8) beskriver hur vi först upptäcker former, mönster och underliggande strukturer. Han menar att vi sedan medvetet eller omedvetet försöker förlikna oss vid och förstå vad vi observerar genom att överensstämman tidigare kunskap med nya upplevelser. Slutligen appliceras associationer till det vi observerar och det får mening och värde (Bell 2004, s. 8).

Bell (2004, ss. 8-9) menar att människan svarar positivt mot särskilda typer av mönster för att de är lätta att förstå eller jämföra med andra mönster. Han tar upp Kaplans och Kaplans slutsatser att komplexitet, samstämmighet, läsbarhet, och mystik är nyckelkaraktärer för alla attraktiva landskap. Bells slutsats (2004, s.9) är att utöver de faktorer som påverkar individens upplevelse olika, finns det också gemensamma faktorer. Dessa påverkar oss generellt för att vi är människor och uppfattas därför gemensamt av alla (Bell 2004, s.9). Utifrån teorin om att sådana universala faktorer existerar menar han att idén om att skönheten sitter i betraktarens öga bara delvis är sann.

Estetik utifrån Ian H. Thompson

Thompson (1999, ss. 13-34) presenterar olika synsätt på estetik och hur man historiskt sett på begreppet. Han drar slutsatsen att ingen teori i sig är tillräcklig för att förklara begreppet estetik (Thompson 1999, s. 34). Istället menar han att mångfalden av teorier inom estetiken kan användas som designredskap att välja mellan.

Thompson (1999, s. 15) summerar Platons och Aristoteles associationer till skönhet med orden; enhetlighet, regelbundenhet, enkelhet, proportion, balans, dimension och bestämdhet. Platons tanke om skönhet baserad på ordning, symmetri och proportion dominerade ända fram till upplysningen (Thompson 1999, s.14).

Vidare tar Thompson upp den australiske geografen Stephen Bourassas syn som föreslår ett tredelat, teoretiskt ramverk för estetik inom landskap (Bourassa 1991 se Thompson 1999, s. 26). Bourassa delar enligt Thompson (1999, s. 26) in den estetiska upplevelsen i den biologiska, den kulturella och den personliga nivån. På den biologiska nivån menar Bourassa att våra estetiska reaktioner styrs av universella lagar och är oberoende av kulturella eller lärda erfarenheter (Bourassa 1991 se Thompson 1999, s. 26). På nästa nivå menar han enligt Thompson att vår estetiska respons också avgörs av kulturella erfarenheter, olika grupper har olika gensvar på miljöer och vidare finns personliga preferenser (Bourassa 1991 se Thompson 1999, s. 26). När personliga värderingar tas upp av samhället, kan de bli en del i att forma kulturen (Bourassa 1991 se Thompson 1999, s. 26).

Thompsons tolkning (1999 s. 32) är att relationen och skillnaden mellan de kulturella och personliga värderingarna frigör formgivaren från att slaviskt följa den kulturella normen. Det öppnar upp för designern att kunna inta rollen som utforskare och hitta nya ideal och banbrytande förhållningssätt (Thompson 1999, s. 32).

Liksom Bell (2004) tar Thompson (1999) upp miljöpsykologerna Kaplans och Kaplans teorier. Kaplan och Kaplan menar enligt Thompson (1999, s. 28) att förnuftet har varit avgörande för människans möjlighet till överlevnad i konkurrens med andra arter. Att kunna behandla stora mängder information i landskapet har varit en mänsklig styrka (Kaplan & Kaplan 1989 se Thompson 1999, s. 28). Människan har därför klarat sig bättre i informationsrika landskap och har också kommit att föredra dessa (Kaplan & Kaplan 1989 se Thompson 1999, s. 28). Kaplan och Kaplan har genom empiriska undersökningar uttrönt vilka kvaliteter ett informationsrikt landskap innehåller (Thompson 1999, ss. 28-29). De fyra karaktärerna de identifierat är komplexitet, samstämmighet, läslighet och mystik (Thompson 1999, ss. 28-29). Landskap kan utifrån dessa karaktärer vara attraktiva genom att vara ordnade och enkla att läsa men också genom att ha en betoning på mystik (Kaplan & Kaplan 1989 se Thompson 1999, s. 29). Attraktionen till mystik kan kopplas till antagandet att människan är en informationshungrig varelse som alltid söker nya situationer och ny kunskap

(Kaplan & Kaplan 1989 se Thompson 1999, s. 29).

Vid formgivning av landskap kan man dra slutsatserna från Kaplans och Kaplans teorier att för mycket samstämmighet kan leda till tristess men för mycket komplexitet kan försvåra förmågan att läsa landskapet (Thompson 1999, s. 29). Landskap som är lätta att läsa av kan vara fördelaktigt, men generellt sett är mystik och utforskningsmöjligheter i längden mer uppskattat än då allt är synligt på en gång (Thompson 1999, s. 29). Thompson (1999, s. 32) menar att en designer kan använda Kaplans och Kaplans teorier för att skapa estetiskt tillfredställande miljöer genom att sträva mot läsbarhet, lämplig komplexitet och samstämmighet med element av mystik.

Thompson (1999, s. 32) drar också slutsatsen att graden av estetiskt gensvar inte kan begränsas till närvaron av skönhet. Han menar att vi också attraheras av det sublimes och i vissa fall verkar människan tilltalas estetisk av vad som helst. Sammanfattningsvis menar Thompson (1999, s. 190) ändå att landskapsarkitekter bör ha ambitionen att skapa konst i sina projekt oavsett hur anspråkslös platsen är.

Patrik Grahns riktad uppmärksamhet, fascination och ideala landskap

Patrik Grahns (2003) beskriver en teori, hämtad från Kaplan och Kaplan (1989), om att människan har två typer av uppmärksamhet, riktad koncentration och fascination. Den riktade koncentrationen beskriver Grahns (2003) som begränsad, den styrs både av och är en del av medvetandet. Denna typ av koncentration distraheras och påverkas negativt av krävande aggressiv information (Kaplan & Kaplan 1989 se Grahns 2003).

Fascination är en spontan och omedveten typ av uppmärksamhet som i stort sett är obegränsad och nya upptäckter fortsätter ständigt att fascinera (Kaplan & Kaplan 1989 se Grahns 2003). Kaplans och Kaplans slutsats är enligt Grahns (2003) att i naturen stimuleras fascinationen samtidigt som friheten från buller och krävande information också gynnar den riktade koncentrationen.

En andra teori som Grahns (2003) presenterar är Roger Ulrichs teori om att vi som människor har medfödda ideal vad gäller landskap. När vi kommer till sådana ideala miljöer slappnar kroppen och musklerna av, pulsen blir jämnare och blodtrycket normaliseras (Ulrich 1993 se Grahns 2003). Forskningsresultat understryker att aktiviteter i naturområden har den bästa effekten mot stress (Grahns 2003).

Kevin Lynchs analysmetod

Lynch (1960) har ett visuellt förhållningssätt till staden och behandlar dess läsbarhet, föreställbarhet och orientering. Han förespråkar starka stadsbilder av staden och undersöker den allmänna bilden av hur olika fysiska element uppfattas (Lynch 1960, ss.14-15).

Som verktyg för sin analysmetod delar Lynch (1960, ss. 46-47) in stadsbildens fysiska former i fem element; stråk, avgränsningar, områden, noder och landmärken.

Stråk kan definieras som de kanaler där man kan röra sig. Dessa fungerar ofta som de dominanta elementen från vilka de övriga elementen upplevs (Lynch 1960, s. 47).

Gränser är linjära element vilka inte upplevs som stråk, de kan vara linjära avbrott eller gränser mellan två ytor (Lynch 1960, s.47). De kan både vara barriärer eller gränsen där två ytor förenas (Lynch 1960, s.47).

Områden är medelstora till stora sektioner i en stad med någon gemensam identifierbar karaktär (Lynch 1960, s. 47).

Noder är strategiska punkter utifrån vilka människor rör sig till och från, där man kan skifta från en struktur till en annan (Lynch 1960, s. 47). Noder kan vidare vara fokuspunkter i ett distrikt, de kan fungera som symboler för distriktet och knutpunkter utifrån vilka rörelsemönstret förhåller sig (Lynch 1960, ss. 47-48).

Landmärken är en annan typ av punktelement som inte upplevs inifrån (Lynch 1960, s. 48). De är vanligtvis fysiska objekt som exempelvis byggnader, skyltar eller berg (Lynch 1960, s. 48). Vissa landmärken är uppstickande och ses på avstånd, de fungerar som referenser att orientera sig efter (Lynch 1960, s. 48). Andra landmärken är lokala eller personliga och fungerar bara som landmärken för dem som har en personlig relation till objektet som exempelvis ett speciellt träd eller dörrhandtag (Lynch 1960, s. 48).

Lynch (1960, ss. 46-49) beskriver hur bilden av fysisk realitet kan byta betydelse utifrån olika omständigheter eller synsätt. Exempelvis kan en större väg vara ett stråk för en bilförare och en barriär för en gående. Han menar att de olika elementen inte existerar isolerade från varandra i en miljö utan definierar varandra och utgör tillsammans bildens helhet.

När Lynch (1960, ss. 140-154) applicerar sin analysmetod på Boston, Jersey City och Los Angeles gör han det dels genom intervjuer och dialog med stadens invånare, och dels genom en systematisk undersökning av den bild staden framkallar hos en utomstående tränad observatör. I intervjun med stadens invånare ställs frågor kring deras bild av staden (Lynch 1960, ss. 140-142). De ombeds rita kartor över staden ur minnet, som beskriver deras promenader och upplevelser genom staden där de också beskriver vad som känns distinkt och levande för dem (Lynch 1960, s. 140). I ett nästa steg får samma invånare visa samma väg i en verklig vandring genom staden där de ombeds att motivera vägval, peka ut vad de ser längs vägen och beskriva var de känner sig självsäkra respektive borttappade eller vilsna (Lynch 1960, ss. 142-143).

När Lynch (1960, s. 144) behandlar resultatet av analysen i de tre städerna skiljer sig ofta den enskilda invånarens minneskarta och hans eller hennes muntliga intervju ganska mycket åt. Vid sammanställningen av alla medborgarnas kartor och intervjuer

stämmer dessa däremot bra överens (Lynch 1960, s. 144).

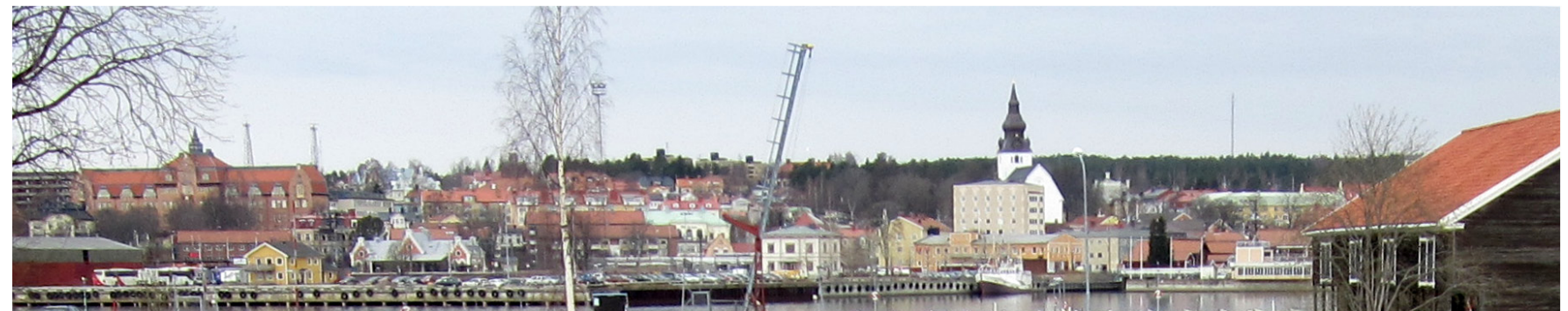
Den tränade observatören gör sin systematiska undersökning till fots oberoende av intervjustudien och vandringen med stadens invånare (Lynch 1960, s. 143). Observatören lägger särskild vikt vid att värdera stadsbildens föreställbarhet, *imageability*, som kan förklaras som ett objekts förmåga att framkalla en minnesbild (Lynch 1960, s. 143). Observatören gör skillnad på framkallade bilder som är starkare och framkallade bilder som är svagare genom att rita ut de fem elementen och värdera dem som huvudelement eller mindre element (Lynch 1960, s. 143). Lynch (1960, s. 143) förklarar observatörens kartläggning såhär: *"What is being mapped here is an abstraction, not physical reality itself but the generalized impression that real form makes on an observer indoctrinated in a certain way."*

Observatörens analysplaner jämförs med invånarnas och Lynch (1960, s. 144) skriver att observatörens fältanalys ofta kan vara bristande i att förstå områden som har särskild vikt med avseende på social innebörd.

Med sina undersökningar och teorier vill Lynch (1960, s. 91) finna ett sätt att skapa nya städer i form av visuella, sammanhängande och tydligt föreställbara landskap. Vidare skriver han att saker vi betraktar som vackra, exempelvis ett träd eller en målning ofta har ett nära visuellt samband mellan de fina detaljerna och den övergripande strukturen. Lynch (1960, ss. 108-109) menar att det är viktigt att se till olika element med en helhetssyn och att påverka former så att en kontinuitet skapas i stadens komplexitet och mångfald av olika bilder.

Platsbeskrivning, förutsättningar och analys

Här presenteras resultaten av platsbesök, samtalen med representanter från kommunen, och analys. Samtalen med kommunen gav oss grundförutsättningar för gestaltningen som tillsammans med analys och egen insamlad information om klimat och växtzon blev bakgrund till gestaltningsprogrammet och formgivningen.

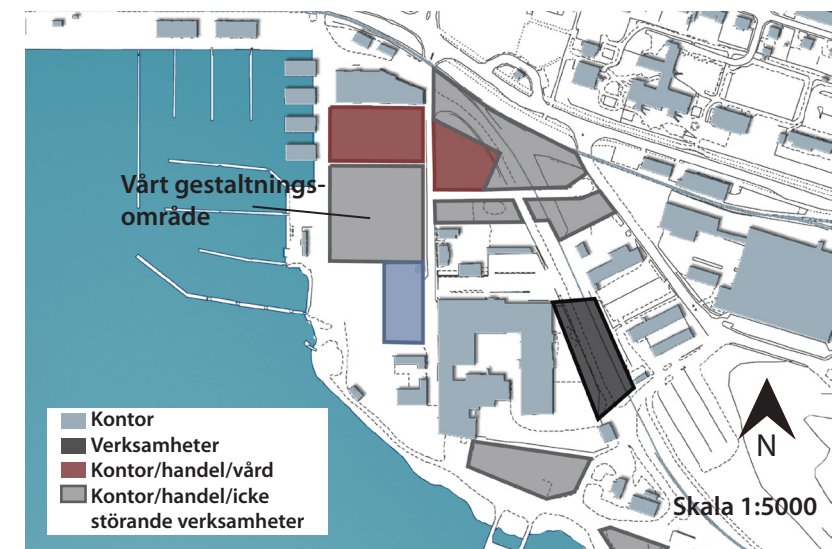

Området inventerades med hjälp av fotografi. Utsikten över vattnet och staden från platsen. Fotografi . Foto: Mimmi Borselius 2012-03-29.

Området i Hudiksvall, bakgrund och inventering

I den fördjupade översiktplanen (Hudiksvalls kommun 2012) planeras en öppen dagvattenhantering, för att rena vattnet innan det rinner ut i Hudiksvallsfjärden. Området *Varvet* där den planerade anläggningen föreslås placeras ligger ovanför kajen i östra hamnområdet. Intill ligger olika verksamheter som skola, Sportparken, järnhandel och vårdcentral. Mot vattnet finns en småbåtshamn och historiska grå magasin, träbyggnader på pålar i vattnet. Varvet har vidare flera historiska lager av industriverksamhet från 1700-talet till nutid, 1782 grundades här ett Skeppsbyggeri och senare har andra industrier och verksamheter avlöst (Hudiksvalls kommun 2012, s. 5). Idag ligger ett av Hudiksvalls dominerande företag, Sunfab, beläget på höjden ovanför småbåtshamnen (Hudiksvalls kommun, s. 5).

Hudiksvalls kommun (2012, s. 31) har angivit tre alternativa placeringar för dagvattendammar i Varvet, vilka gränsar till

Området Varvet med förslag på olika typer av markanvändning enligt den fördjupade översiktplanen. Runt platsen för dagvattendammarna planeras kontor, handel och vård.

Grundplan med vänligt tillstånd: Hudiksvalls Kommun 2012.

varandra men har olika förutsättningar beroende av respektive omgivning. De tre platserna som pekats ut är idag förorenad ruderatmark och har ingen egentlig användning.

Platsen är öppen och vid inventeringen fann vi bara ett fåtal träd vi vill bevara om möjligt. Området är flackt, det finns en höjdskillnad mot skogskullen i söder och en attraktiv vy mot vattnet.

I den fördjupade översiktsplanen presenteras alternativa förslag på exploatering genom bostäder, kontor och affärsverksamhet inom området (Hudiksvalls kommun 2012, ss. 27-31). Den befintliga gång- och cykelvägen längs hamnen ska utvecklas för att bevara kontakten med vattnet tillgänglig för allmänheten oavsett hur platserna exploateras (Hudiksvalls kommun 2012, ss. 21-31).

Information och riktlinjer från kommunen

Representanter från Hudiksvalls kommun gav oss tekniska upplysningar kring dagvattendammarnas funktionella behov. Enligt Rasmusson⁴ bör dagvattendammar ha olika djup för att tillgodose olika behov i reningen och solinstrålningen till dammarna är viktig för nedbrytningsprocessen, därför bör skuggning av dammarna undvikas. Rasmusson förklarar vidare att vid inloppet till den övre dammen samt utloppet vid den undre förenklar en hårdgjord yta framkomligheten för de maskiner som används vid rensning av dammarna. En sådan rensning sker enligt Rasmusson ungefär vart tionde år.

Eriksson⁵ förklarar att syftet med dagvattendammarna är att efterlikna en metod för hantering av dagvatten som liknar naturens egen vattenrening. Han menar även att om dammarna görs tillgängliga skulle denna process kunna visas och ge ett pedagogiskt värde till besökande allmänhet.

I underlaget vi fick för platsen föreslog kommunen en dagvattendammsanläggning bestående av två dammar, en högre belägen i terrängen och en lägre, vilket vi utgick från i vår gestaltning. Den övre dammen i öster kommer ha mer förorenat vatten än den undre, som ligger i anslutning till hamnpromenaden i väster⁶.

Av ekonomiska skäl är kommunens önskan att parken ska vara lätt att sköta och därför bör vi tänka på lövrensning och andra skötselkrävande moment under gestaltningen⁷.

En annan aspekt att tänka på är att marken idag är kraftigt förorenad efter flera lager av industriverksamhet, när dammarna

4. Jonas Rasmusson, miljöskyddsinspektör vid miljökontoret och tekniska kontoret, Hudiksvalls kommun, samtal den 29 mars 2012.

5. Gustav Eriksson, miljö- och vatteningenjör, Hudiksvalls kommun, samtal den 29 mars 2012.

6. Jonas Rasmusson, miljöskyddsinspektör vid miljökontoret och tekniska kontoret, Hudiksvalls kommun, samtal den 29 mars 2012.

7. Jonas Rasmusson, miljöskyddsinspektör vid miljökontoret och tekniska kontoret, Hudiksvalls kommun, samtal den 29 mars 2012.

anläggs kommer därför alla massor som grävs ut och är förorenade föras till deponi⁸. Nya jordmassor kommer föras till platsen, men det kommer fortfarande vara olämpligt att äta det som vuxit där och vi bör därför undvika ätbara frukter och bär i gestaltungsförslaget⁹. Rasmusson förklarar även att det kommer vara svårt att låta vegetation stå kvar på platsen på grund av saneringen men eventuellt skulle något eller några enstaka träd kunna sparas.

Den skogskulle som angränsar till platsen för dagvattenparken i söder planeras stärkas som parkområde, och Liorancas¹⁰ anser att detta är något gestaltningen bör förhålla sig till. Dagvattendammarna och grönområdet kan tillsammans bli ett större rekreationsområde. Liorancas tycker även att det är viktigt att dagvattenanläggningen, utifrån den placering vi valde att arbeta med, får koppling till stråket längs hamnen och bjuder in människor från intilliggande verksamheter.

Det attraktiva läget i staden medför att platsen bör utformas för att vara estetiskt tilltalande och inbjudande med rekreativa egenskaper vilket Gradh¹¹ betonade vid vårt samtal.

Klimat och odlingszon

Hälsingland har ett klimat med hög nederbörd och stora temperaturskillnader, medeltemperaturen är 13 till 15 grader i juli och -4 till -11 i januari (Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut 2009). Hudiksvall ligger i odlingszon fyra (Riksförbundet Svensk Trädgård 2007). För att få en större marginal till att växterna ska klara väderförhållandena valde vi robusta växter som alla är tåliga minst upp till zon fem.

8. Jonas Rasmusson, miljöskyddsinspektör vid miljökontoret och tekniska kontoret, Hudiksvalls kommun, samtal den 29 mars 2012.

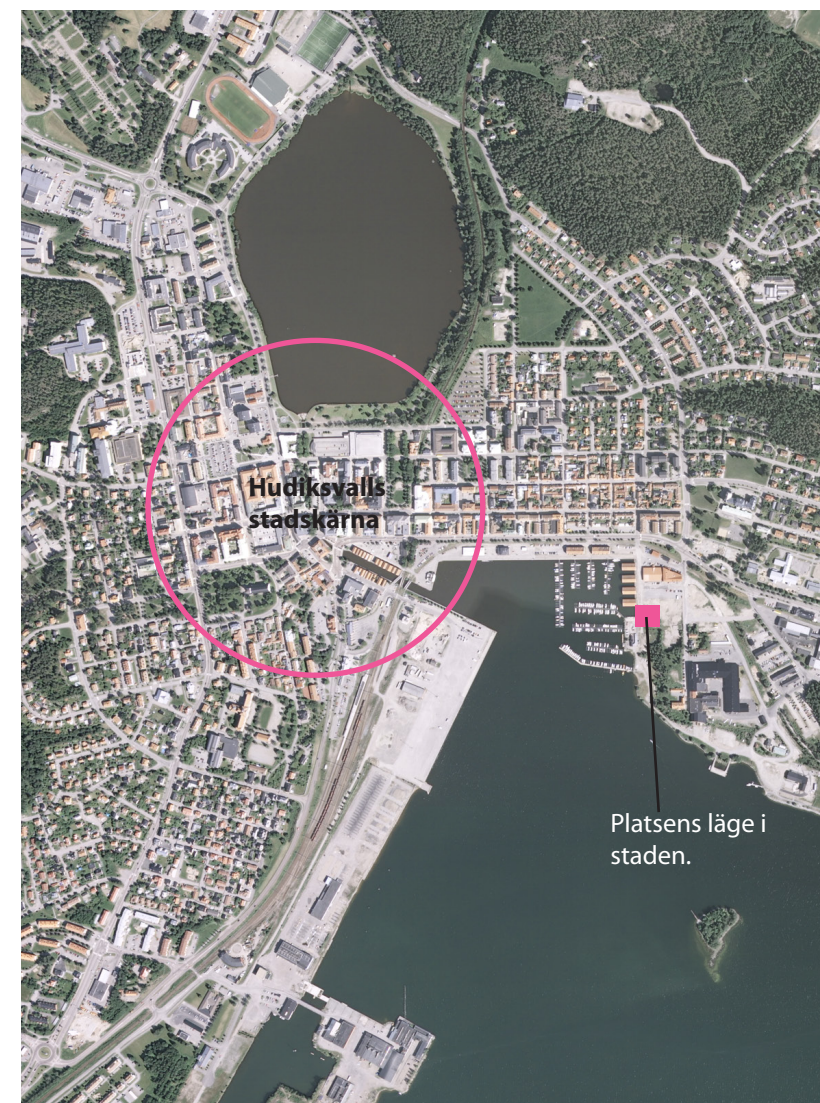
9. Jonas Rasmusson, miljöskyddsinspektör vid miljökontoret och tekniska kontoret, Hudiksvalls kommun, samtal den 29 mars 2012.

10. Kristupas Liorancas, planarkitekt, Hudiksvalls kommun, samtal den 29 mars 2012.

11. Mats Gradh, stadsarkitekt, Hudiksvalls kommun, samtal den 30 mars 2012.

Fotoperspektiv över platsen i dag. Till vänster skimtar skogskullen och till höger syns de grå magasinerna. Platsen och omgivningen består idag av ruderatmark men för framtiden planeras förutom dagvattendammarna även kontor, bostäder och service här. Foto: Mimmi Borselius 2012-03-29.

Flygfoto över Hudiksvall. Platsen för dagvattendammarna ligger strax utanför stadens centrum och har ett attraktivt läge vid Hudiksvallsfjärden. © Lantmäteriet, i2012/107

Skillnader i våra analysplaner

Det som skiljde sig mest åt i våra två analysplaner var hur vi uppfattade landmärken, vilka landmärken vi uppfattade som starka respektive svaga. Kristina med sin lokalkännedom kategoriserade landmärkena mer efter deras betydelse och funktioner i staden. Mimmi utgick i högre grad från visuell styrka eller visuell skillnad i förhållande till omgivande element. Resultatet av våra analysplaner syns i den sammanställda analysplanen till höger.

Identifierade element i analysmetoden

Vid analysen delade vi in platsen i nio *områden* utifrån upplevelse och funktion. De namngavs enligt analyskartan till höger. I ruderatmarksområdet planeras anläggningen av dagvattendammarna och vårt gestaltungs-förslag utgår från placeringen längst i väster i området.

De *större landmärkena* vi identifierade på platsen var Östra skolan, Läroverket, kyrkan och de grå hamnmagasinen.

De *mindre landmärkena* var de gula magasinerna längs hamnpromenaden, servicebyggnaden med järnhandel och hälsocentral, kiosken vid Sportparken samt industribyggnationen.

Noden vi märkte ut är den nyanlagda Sportparken som ligger i anslutning till Östra skolans skolgård och fungerar som en mötesplats. Skateparksdelen var välbesökt vid samtliga analystillfällen.

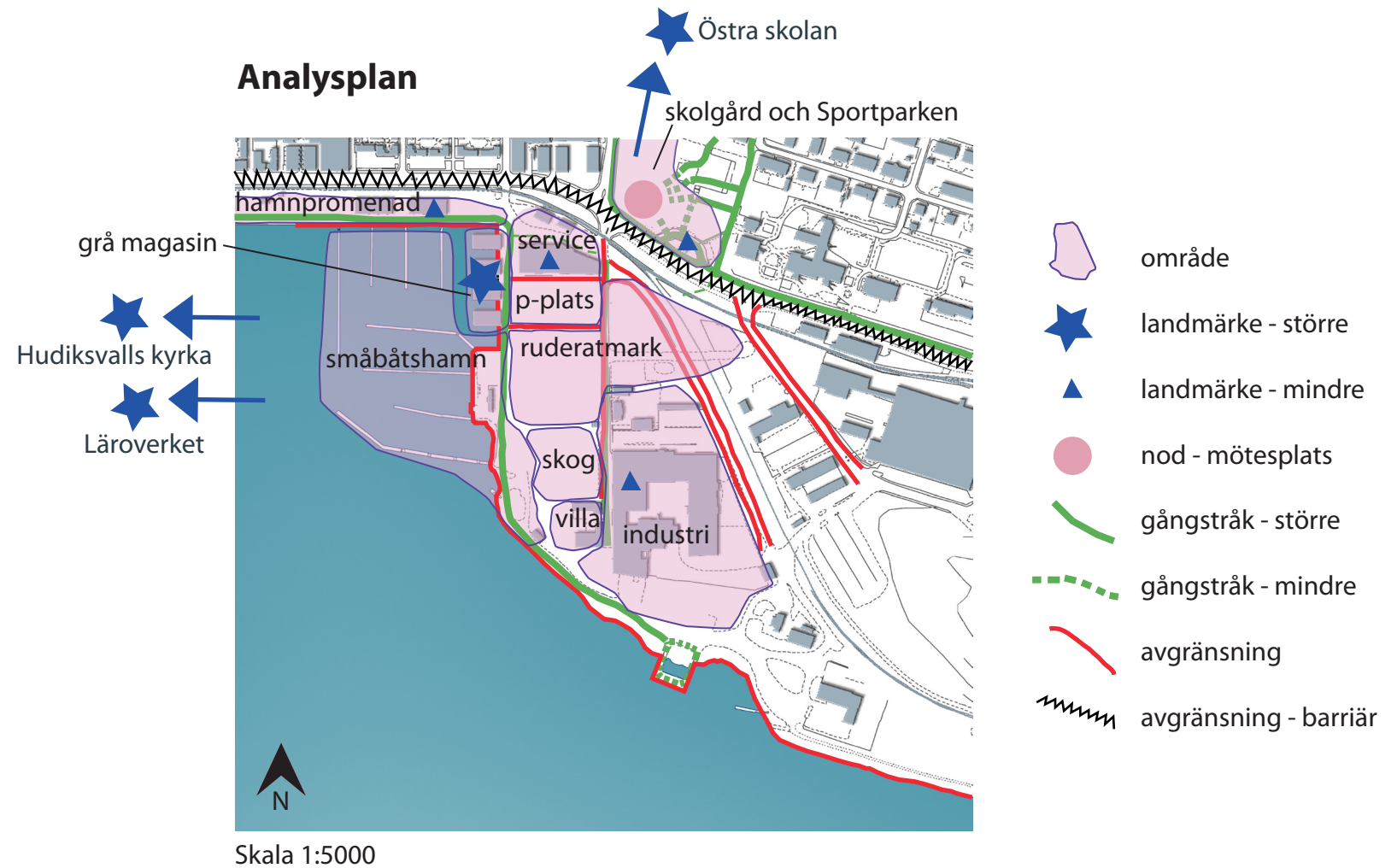
Stråken analyserade vi utifrån en gåendes perspektiv. Det viktigaste stråket är det längs vattnet där många promenerar och kan komma att uppleva dagvattendammanläggningen. Ett annat viktigt stråk är vägen upp mot industriområdet som även det ligger i direkt anslutning till platsen.

Gränserna upplevdes i analysmetoden längs vatten, vägar och parkering. Den större vägen, Hamngatan, såg vi som en barriär mellan hamnområdet och övriga staden. Det saknas övergångsställe från Sportparken till ruderatmarksområdet och kopplingen till vårt gestaltungsområde blir därför inte så tydlig.

Sammanfattning av analys

Ur ett rekreativt upplevelseperspektiv ansåg vi att det viktigaste stråket att förhålla gestaltningen till är det längs vattnet, som idag är ett populärt promenadstråk. Detta stråk har direkt kontakt med platsen för dagvattendammarna. Med kommunens planerade utveckling av hamnområdet (Hudiksvalls kommun 2012) kan det få en ökad betydelse som rekreationsstråk och locka människor till platsen.

Utsikten som vi i huvudsak ansåg värd att bevara är den mot vattnet, kyrkan och stadssiluetten samt mot de grå hamnmagasinen. Platsen ligger öppet och får rikligt med sol. Om platsen riktas och bevaras öppen mot väster skulle solnedgången bakom Hudiksvalls stadssiluett och utsikt över vattnet tas till vara.

Analysplan: Mimmi Borselius och Kristina Eriksson 2012. Grundplan med vänligt tillstånd: Hudiksvalls kommun 2012.

De grå magasinerna uppfördes på 1880-talet och har idag ett stort kulturhistoriskt värde (Hudiksvalls kommun 2012, s. 5). Foto: Kristina Eriksson 2012-03-29.

Nya trädäck anläggs vid centrala delar av hamnpromenaden som ett steg i utvecklingen av området. Foto: Kristina Eriksson 2012-03-26.

Sportparken erbjuder bland annat ramper, boulebana och klätterställningar. I bakgrunden syns Östra skolan. Foto: Kristina Eriksson 2012-03-26.

Gestaltningförslaget – Dagvattenparken

Här presenteras förslaget genom program, gestaltningsidé, illustrationer och växtval. Gestaltningen grundar sig i en gestaltningsidé och presenteras illustrativt i form av en plan, ett perspektiv och en sektion. Växtvalet beskrivs och redovisas i en växtlista. Vi kallar det platsspecifika gestaltningförslaget för *Dagvattenparken*.

Program till Dagvattenparken

Programmets ambition är att Dagvattenparken ska fungera som ett rekreationsområde för närboende, arbetande i planerade och befintliga närliggande verksamheter samt för mer långväga gäster. Programmet formulerades med utgångspunkt i analysen samt givna förutsättningar från representanter från Hudiksvalls kommun.

- » **Dagvattenparken ska gestaltas för att locka besökare:**
 - Attraktiva uppehållsrum ska utformas.
 - Gångvägar ska utformas så att parken blir lättillgänglig och inbjudande.
 - Parken ska utformas så att den blir attraktiv både att vara i och att beskåda på håll för dem som passerar.
- » **Växtvalet ska anpassas efter platsen:**
 - Ätbara växter ska undvikas på grund av föroreningar.
 - Växtvalet ska vara robust och anpassat efter ståndort.
 - Arter med vattenrenande egenskaper ska användas.
 - Kraftigt beståndsbildande växter som kan konkurrera ut andra arter ska undvikas.
- » **Skötselaspekter av området ska beaktas:**
 - Hårdgjorda ytor ska gestaltas vid in- och utlopp.
 - Växterna ska placeras så att de inte hindrar maskiner att komma åt dammarna vid in- och utlopp.
 - Växtgestaltningen ska anpassas till en låg skötselnivå.
 - Lövfällande växter ska används restriktivt i direkt anslutning till dammarna.
- » **Upplevelsekvaliteter i området ska tas tillvara:**
 - Attraktiva siktlinjer och vyer ska bevaras.
 - Parken ska riktas och knyts an till hamnen.
 - Parken ska bindas samman med skogspartiet i söder.

Programplan

Utsikten från platsen ska tas in i gestaltningen. Här syns småbåtshamnen, kyrkan och stadssiluetten. Foto: Mimmi Borselius 2012-03-29.

Utsikt över vattnet längs Hamnpromenaden. Ett populärt rekreationsstråk som sträcker sig från centrala Hudiksvall längs hamnen och vattnet. Dagvattenparken ska riktas och knyts an till stråket. Foto: Mimmi Borselius 2012-03-29.

Skogskullen söder om platsen. Befintlig säl, björk, rönn, tall och asp bildar en gles skog. Dagvattenparken ska i gestaltningen kopplas samman med skogskullen så ett större grönområde bildas. Foto: Mimmi Borselius 2012-03-29.

*Inspirationsbild från Expo -98 i Lissabon. Gångvägar av trä omsluts av videväxter vilket ger intima och slutna rum som sedan öppnar upp sig vid vattnet. Gångvägarna i trä kan anspela på en bro eller brygga.
Foto: Mimmi Borselius 2012-02-16.*

*Inspirationsbild. En informell natur, med ett oregelbundet mjukt formspråk går olika växtarter in i varandra utan strikta gränser eller räta linjer.
Foto: Mimmi Borselius 2012-05-10.*

*Inspirationsbild från Expo - 98 i Lissabon. Hårda material som betong och sten i en hamnlik miljö. Vägen bjuder in till en promenad över vattnet.
Foto: Mimmi Borselius 2012-02-16.*

Gestaltningssidén

Gestaltningssidén grundades i två olika miljöer, hamnen och den informella naturen. Med informell natur menade vi här en växtdynamik där olika arter fick bre ut sig och gå in i varandra på ett oregelbundet vis. Detta för att generera ett fritt och oregelbundet formspråk som skulle kunna uppfattas som oplanerat och naturligt. Hamnen stod i gestaltningssidén för ett rätlinjigt formspråk med hårda material som betong, sten, järn och trätrall vilkas syfte var att skapa en effektfull kontrast till den informella naturen.

De hårdgjorda materialen och det rätlinjiga formspråket från hamnen applicerades i de element som gestaltades för vistelse och rörelse genom Dagvattenparken och blev ett verktyg för att knyta ihop området.

Att vår gestaltningssidé associerar till vatten blev ett resultat ur diskussioner och skisser under formgivningsprocessen. Syftet med gestaltningssidén var dels att knyta an till kajen och hamnen men också att spegla mer naturlika vattenmiljöer kring dammarna. Tillsammans skulle dessa kunna skapa associativa värden knutna till vatten.

Genom att hamnens material dras in i Dagvattenparken får anläggningen en tydlig visuell koppling till hamnpromenaden. Betongen i anläggningens entréer kan här läsas samman med betongen i en kaj. Materialväxlingarna mellan trä och betong i gångvägarna och uppehållsrummen skapar en hierarki och variation i parken. På samma sätt ger även växtvalet variation men också en sammanknyttande karaktär.

*De tre inspirationsbilderna vävdes samman. Hamnens betong och stenar leder in besökaren i parken. Utanför gångvägarna brer en friväxande och naturlig vegetation ut sig och omsluter de rätlinjiga vägarna. Betongvägarna i parken skulle kunna platsgjas eller anläggas av stora betongplattor.
Konceptskiss: Mimmi Borselius och Kristina Eriksson 2012.*

Illustrationsplan

Dagvattenparken

Dagvattenparken har en öppen karaktär då dammarna tar upp en så stor del av området. Växterna bidrar dock till en variation i öppet och slutet, högt och lågt. Mellan buskagen av litet rödvide bildas ett tätt slutet rum som sedan öppnar upp sig till en utblick över dammarna där växterna är mer överskådliga. Intill skogskullen bildas också en mer sluten karaktär.

Dagvattenparken har tre uppehållsrum med sittplatser, Söderläget, Flotten och Utkiksplatsen, placerade som öar i vegetationen. De har en halvöppen karaktär genom att de ramas in av vegetation i öster men öppnas upp mot vattnet och stadssiluetten i väster.

SÖDERLÄGET närmast hamnpromenaden erbjuder sittplatser riktade mot dagsolen i söder och vattnet med stadssiluetten i väster. Stora former och platsgjuten betong kopplar till hamnen.

FLOTTEN ligger i Dagvattenparkens mitt. Den är näst intill omsluten av de två dammarna med utblickar över både den västra dammen, hamnen och staden.

UTKIKSPLATSEN utnyttjar den lokala terrängens höjdskillnad. En sitttrappa och ett utkikstorn erbjuder vid utsikt över vattnet och staden med Dagvattenparken i förgrunden. Tornet blir ett landmärke som attraktion och målpunkt i parken.

ENTRÉERNA syftar till att locka in besökare från olika håll.

BRON över den lägre dammen skapar en tydlig riktning in i parken från hamnpromenaden.

GÅNGVÄGARNA i Dagvattenparken möjliggör en promenad runt och mellan de två dammarna.

Illustrationsplan: Mimmi Borselius och Kristina Eriksson 2012.

Skala 1:500

Perspektiv mot väster

Perspektiv mot väster. Uppehållsrummet Flotten med utsikt över den västra dammen, Hudiksvallsfjärden och stadssiluetten. I förgrunden blommar fackelblomster och gul svärdsilja. Litet rödvide ramar in Flotten. Bakom Dagvattenparken syns de grå magasinerna längs hamnpromenaden. Perspektivbild: Mimmi Borselius och Kristina Eriksson 2012.

Materialvalen kopplat till estetiska upplevelser

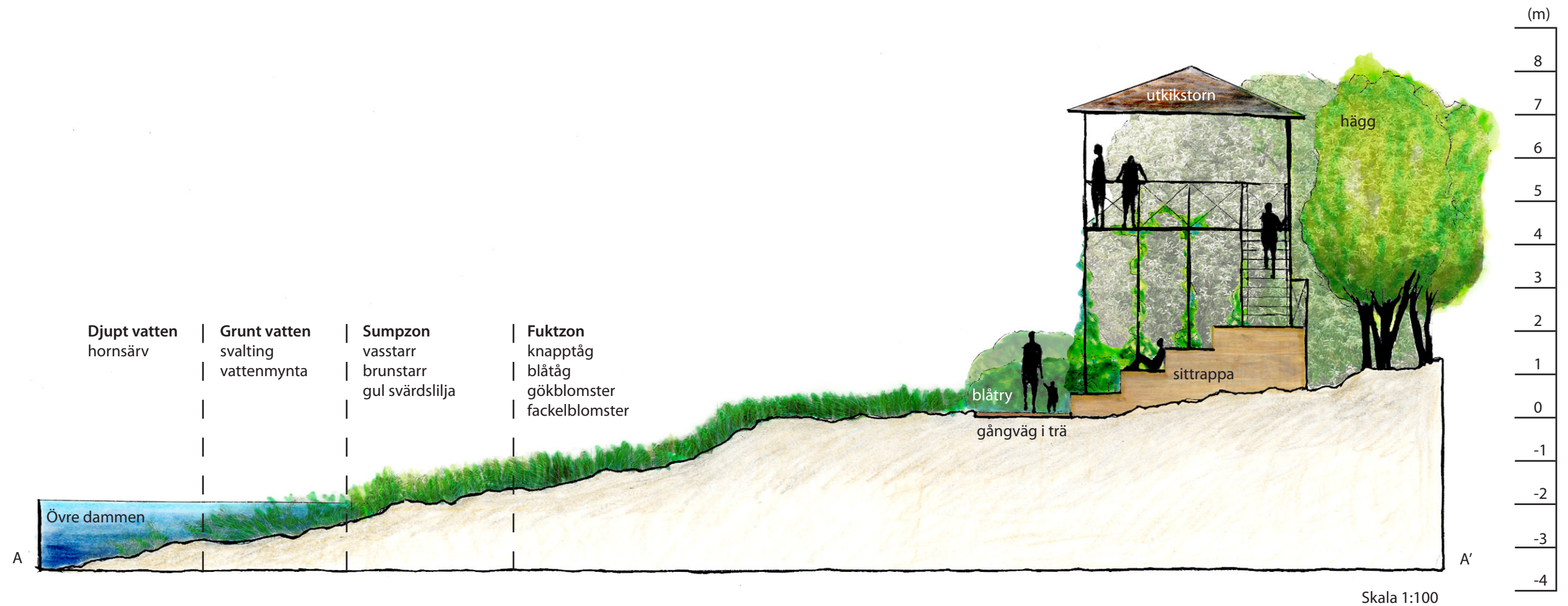
Estetiken som sinnlig upplevelse kan användas för att beskriva och motivera materialvalen i vårt gestaltungsförslag. Övergångarna mellan olika material bidrar till nya kinestetiska och visuella upplevelser. Detta genom att de både utgör en visuell förändring men också en sensorisk förändring i ljud och känsel. Vilket blir tydligt i parkens uppehållsrum, gångvägar och bron över den västra dammen när materialen som leder besökaren runt skiftar. Gångvägarna går från betong till trä och i utkiksplatsen och bron finns konstruktioner av järn.

Växterna i Dagvattenparken ger ett varierat synintryck under de olika säsongerna, från blomning i färgprakt till frostklädd

grenstruktur. Under våren och sommaren ger de även platsen olika blomsterdofter. När vinden tar tag i grenar och löv ger det förutom synintrycket olika ljud. I Dagvattenparken har besökaren möjlighet att komma nära växtmaterialet och därmed också få en direkt känselupplevelse exempelvis av olika bladverk. Vidare påverkar växterna också luftfuktighet, lä- och solförhållanden.

Artrikedomen och vattenmiljön kan locka djur som insekter och fåglar till platsen, som kan ge ytterligare dimensioner till de sinnliga upplevelserna.

Sektion

Sektion från den östra dagvattendammen till utkiksplatsen. Tornet på Utkiksplatsen blir en attraktion och målpunkt i parken. I dammens sluttningar med djupt vatten, grunt vatten, sumpzon, och fuktzon har olika växtarter för respektive markförhållande valts ut. På utsiktstornet klättrar olika sorter av atragene-clematis och närmast skogspartiet växer hägg och blåtry.
Sektionsblad: Mimmi Borselius och Kristina Eriksson 2012.

Växtmaterial

Arterna starr, gul svärdsilja, knapptåg, vattenmynta och särv är växter med goda reningsfunktioner (Larsson 2010) och har därför valts i gestaltningsförslaget. Gul svärdsilja har tillsammans med knapptåg och vasstarr även bra jordbindande egenskaper och är därför lämpliga som växter i sluttningar (Veg Tech 2012). Växter som exempelvis kaveldun, vilka lätt sprider sig och konkurrerar ut andra arter och bidrar till igenväxning (Larsson 2010) undveks i gestaltningen.

De två dammarna har arter som gul svärdsilja, vattenmynta och fackelblomster gemensamt, men växtvalet har i övrigt varierats för att skapa två olika karaktärer. Kring den östra dammen växer flera

höga arter exempelvis starr och tåg. Den västra dammen närmast hamnpromenaden har istället flera blommande och dekorativa växter som strandiris och blomvass.

Intill hamnpromenaden finns en perennplantering med röd sockblomma, hjärtbergenia, kärleksört och vårlväxning, med olika blomningstider. Denna plantering kan fungera som ett attraktivt färginslag och dekorativ förgrund till Dagvattenparken för de som passerar längs promenadstråket.

Flera arter i släktet *Salix* användes i gestaltningsförslaget då dessa arter trivs i och kan associeras till vattennära miljöer. Litet rödvide knyter ihop parken i ett återkommande tema medan

engadinvide och silverpil står som accenter vid entréer och i gångvägarnas korsningar. Tre befintliga sälgar bevaras i Dagvattenparken och ny sälj planteras in om dessa skadas. Sälj återkommer även i skogskullen söder om parken, liksom björk, gråal, rönn och tall. Dessa träd får stå kvar i den mån det går och skapar en gles skog mot höjden. Skogen kompletteras med hägg och blåtry närmast utkiksplatsen och gångvägen. Häggens blomning blir en accent om våren och blåtry ger en lägre volym för att inte skymma utsikt.

Växtlista

Växtlistan visar träd, buskar, klätterväxter, perenner och damm- växter i Dagvattenparken. Kring dammarna valde vi växter anpassade efter olika vattenstånd. Då växtvalet i den östra och västra dammen skiljer sig åt har växtlistan en del som redovisar den östra dammen och en del som redovisar den västra. Den östra dammen som ligger längre från hamnstråket och har ett mer förorenat vatten och gestaltades därför med högre vegetation. Den västra dammen gestaltades med rikligt blommande växter som accentuerar olika perioder och denna damm blir mer överskådlig.

Vi har använt följande referenser som källor till växtlistan: Veg Tech (2012), Larsson (2010), Mossberg & Stenberg (2003), Movium Plantarum (2012), Lagerström (2010), Elg & Lagerström (2010) samt Cras, Elg, Lagerström & Wallgren (2009). En mer detaljerad beskrivning av hur källorna använts beskrevs tidigare i arbetet under rubriken *Metod* och underrubriken *Litteratur*.

Träd

- » *Prunus padus* – hägg
- » *Salix alba* ’Sericea’ – silverpil
- » *Sorbus aucuparia* – rönn

Befintliga Träd

- » *Alnus incana* – gråal
- » *Betula pendula* – vårtbjörk
- » *Pinus sylvestris* – tall
- » *Populus tremula* – asp
- » *Salix caprea* – sälg
- » *Sorbus aucuparia* – rönn

Buskar

- » *Lonicera caerulea* Fk Falun E – blåtry
- » *Physocarpus opulifolius* – smällspirea
- » *Salix hastata* ’Wehrhanii’ – engadinvide
- » *Salix purpurea* ’Nana’ – litet rödvide

Klätterväxter

- » *Clematis* (Atragene-Gruppen) ’Blue Tapers’ E – sort av atrageneklematis
- » *Clematis* (Atragene-Gruppen) ’Riga’ E – sort av atrageneklematis
- » *Clematis* (Atragene-Gruppen) ’Violet Purple’ E – sort av atrageneklematis

Perenner

- » *Bergenia cordifolia* – hjärtbergenia
- » *Epimedium x rubrum* – röd sockblomma
- » *Hylotelephium* ’Matrona’ – kärleksört
- » *Sesleria heuffleriana* – vårälväxing

Växter i östra dammen

- Fuktzon
- » *Juncus conglomeratus* – knapptåg
- » *Juncus inflexus* – blåtag
- » *Lychnis flos-cuculi* – gökblomster
- » *Lythrum salicaria* - fackelblomster

- Sumpzon
- » *Carex acuta* – vasstarr
- » *Carex aquiformis* – brunstarr
- » *Iris pseudacorus* – gul svärdsilja

- Grunt vatten
- » *Alisma plantago-aquatica* – svalting
- » *Mentha aquatica* ssp. aquatica – vattenmynta

- Djupt vatten
- » *Ceratophyllum demersum* – hornsärv

Växter i västra dammen

- Fuktzon
- » *Caltha palustris* – kabbleka
- » *Iris sibirica* – strandiris

- Sumpzon
- » *Caltha palustris* – kabbleka
- » *Iris pseudacorus* – gul svärdsilja
- » *Mentha aquatica* ssp. aquatica – vattenmynta

- Grunt vatten
- » *Butomus umbellatus* – blomvass
- » *Mentha aquatica* ssp. aquatica – vattenmynta

- Djupt vatten
- » *Nympphaea alba* ssp. candida – nordnäckros

Gestaltningen som svar på frågeställningen

Estetik är ett begrepp med flera olika tolkningar och betydelser, både sett i historien och idag. Det finns inte heller en sanning om vad som är estetiskt tilltalande. Därför är det problematiskt att säga om vår gestaltning verkligen svarar på frågeställningen: *Hur estetiska värden kan appliceras på en dagvattenreningsanläggning så att den blir en attraktiv plats att vistas i.* Däremot kan gestaltningsförslaget analyseras utifrån begreppet estetik. Vi valde att använda begreppet estetik som en sinnlig upplevelse med utgångs punkt i Bells, Thompsons samt Kaplans och Kaplans teorier om estetik i landskapet. Vi kopplar även den estetiska upplevelsen till rekreation, samt läsbarhet och samstämmighet utifrån vår tolkning av Lynch till gestaltningsförslaget.

Förslaget utifrån Bells, Thompsons samt Kaplans och Kaplans teorier

I vårt förslag finns möjligheten att på avstånd betrakta vyer över ett större landskap. Från olika delar av Dagvattenparken uppenbaras olika utblickar och från utkikstornet är effekten av att betrakta det stora landskapet som störst. Detta sätt att betrakta landskap med syn och i vissa fall hörsel är en typ av estetisk landskapsupplevelse som Bell (2004, ss. 5-7) beskriver.

Gestaltningsförslaget erbjuder även besökaren att röra sig igenom parken och bli en aktiv deltagare i miljön. Besökaren får då möjlighet att, som Bell (2004 ss. 5-7) beskriver det, estetiskt delta i landskapet genom att uppleva platsen med flera sinnen som syn, lukt, känsel och hörsel.

Längs gångvägarna i gestaltningsförslaget vävs de två ovan beskrivna estetiska upplevelserna samman. Möjligheten finns både till en nära upplevelse av växter, vatten och andra material men också att betrakta större vyer och det omgivande landskapet.

Thompsons (1999, s. 32) tanke att Kaplans och Kaplans teorier kan användas för att skapa estetiskt tillfredställande miljöer utifrån läsbarhet, komplexitet, samstämmighet och mysticism kunde appliceras på vår gestaltning för att motivera olika gestaltningsbeslut.

Gestaltningsidéns utgångspunkt i hamnen och kajen genom formspråk och material bidrar till en samstämmighet med omgivningen och utgör en sammanhållen struktur. Valet av betong och trä blir identifierande samt helhetsskapande material för platsen och bidrar till en läsbarhet.

Även växmaterialet på platsen ger läsbarhet genom att arter återkommer och binder ihop parken samt markerar olika platser. Växtmaterialet ger samtidigt gestaltningen komplexitet med bland annat en variation av högt och lågt, ljust och mörkt, accent-färger, dofter och strukturer. Det skapar också en årstidsdynamik genom blomningstid, höstfärg och arkitektoniska strukturer vintertid.

De tre uppehållsrummen Söderläget, Flotten och Utkiksplatsen kan ge tre olika karaktärsupplevelser vilka kan ge en komplexitet åt platsen. Deras gemensamma formspråk kan samtidigt stärka läsbarheten och samstämmigheten.

Då Thompson (1999, s. 29) tolkar mysticism menar han att formella trädgårdar, många gånger saknar mysticism som karaktär då dessa trädgårdar ofta är överskådliga och inte erbjuder dolda överraskningar. Med utgångspunkt i Thompsons tolkning erbjuder vårt gestaltningsförslag några mindre inneslutna rum men är relativt överskådligt då dammarna och bevarad utsikt ger platsen en öppen karaktär. Gestaltningsförslaget följer dock inte ett symetriskt formspråk och ger därmed inte en lika schematisk upplevelse. Vår syn är att spänning snarare än överraskningar finns att tillgå i gestaltningsförslaget. En spänning kan upplevas genom att gå över vattnet eller klättra upp i utkikstornet.

Den estetsiska upplevelsens koppling till rekreation

Grahn (2003) nämner inte estetiska upplevelser i texten vi hänvisar till, utan skriver om naturens inverkan på människan och hur naturen ger rehabiliterande eller som vi tolkar det rekreativa värden. De medfödda idealen kring landskap Grahn (2003) tar upp kopplade vi ändå till en form av estetisk upplevelse. Detta då de överensstämmer med Bells slutsats (2004, s. 9) att det finns universella faktorer som uppfattas estetiskt tilltalande av alla.

När vi läste Grahn (2003) tolkade vi också stimuleringen av fascinationen, den omedvetna uppmärksamheten som en typ av rekreativ sinnesupplevelse. Denna skulle kunna sättas i samband med estetiska sinnesupplevelser. När både den riktade koncentrationen och fascinationen gynnas borde också människans totala uppfattningsförmåga öka, och därmed också det upplevda. Det som Grahn (2003) beskriver som fascination behöver enligt oss inte bara kopplas till natur. Vi tolkade begreppet fascination som något som lika gärna skulle kunna genereras vid betraktande av ett vackert konstverk, eller ur ljudet av musik. Utifrån det skulle fascination i en vidare bemärkelse kunna kopplas till estetiska upplevelser. Estetiska upplevelser skulle då stimulera fascinationen och bidra till en mer rekreativ upplevelse och göra en plats attraktiv att vara på.

Läsbarhet och samstämmighet utifrån Lynch i gestaltningsförslaget

En förenklad version av Lynchs analysmetod användes för att identifiera viktiga förhållanden på platsen vilka vi i gestaltningen utgick från för att ge platsen ett samband och koppling till omgivningen. Det attraktiva hamnområdet blev en viktig utgångspunkt att förankra och knyta an Dagvattenparken till, men även skogskullen i söder. Gestaltningsidén utformades därmed med hänsyn till omgivningen och ledde i formgivningen till att hamnen och naturområdet i söder ritades in i parken genom sammankopplande material och formspråk.

Samtidigt som vi såg till att förankra platsen arbetade vi med att skapa identitet, variation och komplement till omgivningen. Gestaltningsförslaget Dagvattenparken erbjuder en rumslighet med havsutsikt i en mindre och mer intim skala än den som kan upplevas längs hamnpromenaden. Jämfört med den närliggande Sportparken har Dagvattenparken en rofylld karaktär för lugnare aktiviteter.

Om gestaltningsförslaget intar sin placering i östra hamnen blir stråk, avgränsningar, områden, noder och landmärken samt deras inbördes förhållande som helhet förändrade. Ett nytt promenadstråk leder in besökare i Dagvattenparken och där de nya stråken inne i parken möts bildas också nya noder. Söderläget där hamnstråket, bron och stråket från vägen i öster möts blir kanske den främsta och tydligaste noden. Området kring skogskullen får en diffus gräns mot parken och dessa två områden kan tillsammans utgöra ett sammanhängande naturområde. Dammarna och Dagvattenparken kan fungera som ett nytt landmärke i staden, eller i området

Varvet. Det uppstickande tornet på Utkiksplatsen kan samtidigt i en annan skala bli ett landmärke längs hamnpromenaden och inom Dagvattenparken.

Lynchs vision om en stadsbild med större läsbarhet och föreställbarhet kan vidare kopplas till de begrepp vi kommit i kontakt med i litteraturundersökningen kring estetik. Thompson (1999, ss. 28-29) tar genom Kaplan och Kaplan upp begreppen samstämmighet och läslighet som grundläggande faktorer i attraktiva landskap. Även Bells (2004, ss. 8-9) behandlar vikten av komposition och visuella mönster med hänvisningar till Kaplans och Kaplans teorier om att det finns preferenser för vissa mönster.

Hamnpromenaden och parken kan tillsammans bilda en tydlig och läsbar struktur i staden där landmärken, vyer och överblickar ger orientering och starka bilder.

Diskussion

Här följer en diskussion om arbetsmetoden med gestaltning, litteraturundersökning kring estetik och val av analysmetod. Vi tar även upp de ramar vi förhållit vår gestaltning till och hur det påverkat resultatet. Vidare kommer en reflektion kring hur vårt samarbete fungerat. Vi avslutar diskussionen med att återkoppla till vår frågeställning i arbetet och resonerar kring relevansen av att koppla ett gestaltningsförslag till teorier kring estetik.

Arbetsmetoden

Formgivningen tog inte upp så mycket arbetstid med tanke på att gestaltningen var arbetetets centrala del. Detta då gestaltningen var beroende av analys, program och litteratursökningar, men också på grund av att formatet av ett kandidatarbete krävde mer skrivande än tidigare gestaltningsarbeten i utbildningen. Det kändes också viktigt att avsätta tid till presentationen av gestaltningen. En litteraturundersökning kring ämnet estetik kändes relevant för att motivera vår gestaltning i förhållande till frågeställningen. Då vi började läsa om begreppet växte det och gav nya perspektiv på gestaltningen. Detta ledde till att vi valde att göra litteraturundersökningen kring estetik till en större del av arbetet än vi från början tänkte.

Det finns mycket mer att undersöka kring begreppet estetik. Att titta på två olika författare gav dock en bakgrund till diskussionerna kring förslaget. När vi analyserade vårt gestaltningsförslag utifrån Bells teorier tog vi endast upp hur man i Dagvattenparken kan betrakta vyer på avstånd men också vara en aktiv deltagare i landskapet. Det finns betydligt mer att undersöka i Bells teorier. Thompson var intressant att läsa då han tog upp så många

olika teoretiker och synsätt kring ämnet estetik. Vi fastnade för Kaplans och Kaplans idéer men hade inte tiden att läsa deras litteratur. I diskussionen av vår gestaltning utgick vi därför från vår egen tolkning av Kaplans och Kaplans begrepp utifrån Thompsons beskrivningar. En djupare undersökning av Kaplans och Kaplans teorier tror vi skulle kunna ge en större förståelse och ytterligare argument att använda i gestaltningssammanhang. Trots att vi kunnat fördjupa oss mer ingående i litteraturen kring estetik var det givande att diskutera gestaltningsförslaget utifrån det vi läst.

Vår analys av platsen blev egentligen inte så lik Lynchs analysmetod, då hans analys av de amerikanska städerna är betydligt mer omfattande och innehåller flera moment som vi inte använde oss av. Lynch har också ett annat syfte med analysen. Vi utgick däremot från Lynchs olika element när vi analyserade platsen och dessa element fungerade som tydliga och förklarande begrepp vilka var enkla att redovisa grafiskt i en analyskarta. Även Lynchs teorier kring läsbarhet kunde användas i arbetet genom paralleller till Kaplans och Kaplans begrepp inom estetik som presenteras av Bell och Thompson.

Ramar i gestaltningen

Att arbeta med ett fall i kontakt med representanter från Hudiksvalls kommun var spännande då det liknade ett reellt uppdrag för landskapsarkitekter. Att vi gjorde detta som ett kandidatarbete gav oss dock friheten att själva välja avgränsningar för arbetet samt välja vilka delar vi ville lägga fokus på. De samtal vi förde med representanterna från kommunen kom ändå att styra vår gestaltning, genom att vi utgick från att uppfylla de önskemål vi uppfattade från kommunens sida. Om vi inte hade fått uppgiften från kommunen utan gett oss den själva hade gestaltningsarbetet förmodligen skett mer förutsättningslöst och troligen hade resultatet blivit helt annorlunda. Det är exempelvis möjligt att vi hade arbetat mer konceptuellt och gjort ett mer skötselkrävande eller påkostat förslag.

Referensanläggningarna Red Ribbon Tanghe River Park och Ryaverket blev inte centrala i arbetet utan användes istället för att sätta det i ett större sammanhang.

Vi ser vårt gestaltningsförslag Dagvattenparken som en vision. En vision som eventuellt behöver anpassas ytterligare för dagvattenanläggningens tekniska behov. Genom samtal med kommunen fick vi inblick och förståelse för grundläggande tekniska funktioner för dammarna men vi fördjupade oss inte ytterligare i tekniken. Det skulle därför vara intressant att diskutera förslaget med tekniskt kunniga inom dagvattenhantering. Även förvaltning och kostnader vore intressant att diskutera med kunniga inom dessa områden, då detta också var aspekter vi försökte anpassa vår gestaltning efter.

Samarbetet i arbetsprocessen

Vi valde att arbeta i nära samarbete vilket innebar att vi sågs dagligen och arbetade sida vid sida. Då vi hela tiden hade möjlighet att diskutera och ställa frågor till varandra undveks missförstånd och vi fick båda en bra helhetsbild av arbetets alla delar. Genom att bolla ofärdiga texter fram och tillbaks mellan varandra och samtidigt diskutera vad som skulle skrivas blev det också lättare att förstå vad som verkligen var väsentligt att formulera. Samma sak gällde skissarbetet och gestaltningen där vi även när vi skissade separat delade med oss av och byggde vidare på varandras idéer.

Vi tror att samarbetet bidrog till mindre stress då vi inte tog med oss arbetet hem efter gemensam arbetstid samt att vi hela tiden hade ett delat ansvar.

I analysen intog vi olika roller men det var inget vi arbetade medvetet med i det övriga samarbetet. I analysen blev det mer självklart eftersom Kristina kände området väl medan Mimmi varken hade någon relation till platsen eller staden Hudiksvall. Rollerna här bidrog till två synsätt i analysen, diskussioner kring element vi uppfattat olika samt en djupare förståelse för vad Lynchs analysmetod egentligen innebär.

Under den fortsatta processen fanns det naturligtvis moment och områden inom arbetet som den ena av oss hade bättre kunskap om, eller större intresse av än den andre och vice versa. Trots detta bollade vi även dessa moment fram och tillbaks mellan varandra och vi tror att detta gav en bättre helhetskänsla för uppsatsen. Mest givande och väsentligt i det sätt vi samarbetade på var möjligheten att hela tiden ha någon att diskutera arbetet med.

Att förhålla gestaltning till estetik

Genom att koppla estetik till sinnliga upplevelser kan val i gestaltningsarbete styras och motiveras av att skapa estetiska upplevelser. Att motivera och förstå val i gestaltningsarbetet tror vi är väsentligt för att skapa attraktiva platser. Vidare kan verbalisering kring formgivning vara viktig både för att göra förslaget tillgängligt för andra men också för att klargöra egna beslut i formgivningsprocessen.

Begrepp som läsbarhet, komplexitet, samstämmighet, mystik eller spänning och deras relation till varandra kan behandlas i gestaltningen för att uppnå särskilda upplevelser i en miljö. Här kan vi som formgivare medvetet försöka skapa miljöer som ger en större och mer mångbottnad sinnesupplevelse. Genom att integrera människan i den gestaltade miljön, så att hon blir en del i miljön och inte bara en betraktare aktiveras fler sinnen och upplevelsen kan blir starkare. Som formgivare kan vi även välja att förhålla oss till kulturella kontexter genom att ta ställning till om vi vill följa kontexten eller utmana den. Ett material kan till exempel ge vissa

associationer och genom dessa associationer ger betraktarnas kulturella erfarenheter symboliska värden till materialet.

Associationer behöver inte bara vara kopplade till ett material i sig eller till betraktarens erfarenheter, utan kan också kopplas till ett koncept eller en gestaltningsidé, skapat av formgivaren. Vi använder ofta koncept för att hitta inspiration och ge ett gestaltningsförslag en helhetskänsla, ett sammanhang och en särskild karaktär som i sig kan ge platsen estetiska värden. Ett tydligt koncept kan vara ett konkret sätt att motivera val i formgivningen, men det kan hända att konceptet inte räcker till för att lösa alla gestaltningsproblem i ett fall. Här skulle teorier kring hur estetiska upplevelsevärden skapas kanske kunna ge nya idéer till gestaltningsförslaget.

Enligt undersökningarna Grahn (2003) refererar till fyller naturen en viktig funktion genom att stimulera människans fascination, en avslappnad uppmärksamhet. Naturen minskar också stress och ger positiva intryck (Grahn 2003). Upplevelsen av rekreation kopplade vi till de estetiska upplevelser ett naturområde ger, och genom detta blir estetiska upplevelser viktiga att främja, vilket blir landskapsarkitektens uppgift.

Thompson (1999, s. 190) uttrycker vikten av estetik på följande sätt;

My own prescriptions would be to counsel all landscape architects to create art – or at least delight – in their projects, no matter how humble the sites they are working on may appear to be;

Problematiken kring allt begreppet estetik innefattar och betyder kvarsår, men vi anser att det finns en stor relevans i att ha ambitionen att skapa platser som ger människor sinnliga upplevelser och fascination.

Referenser

- Bell, S. (2004). *Elements of Visual Design in the Landscape*, Second edition, London: Spon Press.
- Cras, I-L., Elg, R., Lagerström, T. & Wallgren, A. (2009). *Perennkompendium*, Ultuna: Institutionen för stad och land, Sveriges lantbruksuniversitet, SLU.
- Elg, R. & Lagerström, T. (2010). *Växtlista 2, Påbyggnads- och fördjupningskurser*, Ultuna: Institutionen för stad och land, Sveriges lantbruksuniversitet, SLU.
- Grahn, P. (2003). Närhet till grönska är livskvalitet. *Gröna Fakta*, nummer 8, Alnarp: Sveriges lantbruksuniversitet, SLU.
- Hermerén, G. (1999). Estetik. [Elektronisk] I Nationalencyklopedin, skärmsida 1. Tillgänglig: <http://www.ne.se/lang/estetik> [2012-05-28]
- Hudiksvalls kommun (2012). *Fördjupad översiktsplan för östra hamnen: samrådshandling 24/3 – 4/5 2012*, Hudiksvall: Plan- och bygglovskontoret, Hudiksvalls kommun.
- Lagerström, T. (2010). *Växtlista 1, Växtmateriallära*, Ultuna: Institutionen för stad och land, Sveriges lantbruksuniversitet, SLU.
- Larsson, M. (2010). *Vegetation för öppna dagvattenanläggningar: användningsområden och utformning i en stad*. [Elektronisk] Fakulteten för landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap, Alnarp, Sveriges lantbruksuniversitet, SLU. Tillgänglig: http://stud.epsilon.slu.se/1105/1/larsson_m_100427.pdf [2012-05-25]
- Lauri, T. (2010). En droppe renat: En vattendroppe och Versailles inspirerade arkitekterna på Kub när de ritade årets Kasper Salin-pristagare, skivfilteranläggningen på Ryaverket i Göteborg. *Arkitekten*, november 2010, ss. 18-28.
- Lynch, K. (1960). *The Image of the City*, Cambridge, Mass: The MIT Press.
- Mossberg, B. & Stenberg, L. (2005). *Den nya nordiska floran*, Tangen: Wahlström & Widstrand.
- Movium Plantarum (2012). Växtdatabas framtagen av Alnarps Trädgårdslaboratorium & Movium, Centrum för stadens utveckling. Tillgänglighet via inloggning genom Sveriges lantbruksuniversitet, SLU. [Elektronisk] <http://plantarum.slu.se/> [2012-05-28]
- Riksförbundet Svensk Trädgård (2007). *Svensk Trädgårds Zonkarta över Sverige*. [Elektronisk] Tillgänglig: http://www.tradgard.org/svensk_tradgard/zonkartan.html [2012-05-23]
- Ruff, S. & Stokman, A. (2008). The Red Ribbon Tanghe River Park: Reconciling Water Management, Landscape Design and Ecology. *Topos*, vol. 63, ss. 29-35.
- Svenska Akademiens Ordbok, SAOB (2010-08-31). Rekreation. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/> [2012-05-28]
- Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut, SMHI (2009-11-01). *Hälsinglands klimat*. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.smhi.se/kunskapsbanken/meteorologi/halsinglands-klimat-1.4970> [2012-05-23]
- Thompson, I.H. (1999). *Ecology Community and Delight: Sources of Values in Landscape Architecture*, London: Spon Press.
- Veg Tech (2012). Växter för vattenmiljöer, Vegetationstekniker: Grönare byggande för framtidens städer, [Elektronisk] *Veg Techs katalog 2012*, ss. 135-138. Tillgänglig: <http://np.netpublicator.com/netpublication/n83699523> [2012-05-28]